

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za upravo

Dalibor Stanimirović

INTERNET IN DRUŽBENE SPREMEMBE

Ljubljana, 2017

© Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo, 2017. Vse pravice pridržane. Brez pisnega dovoljenja založnika je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki. Tako ravnanje je, razen v primerih iz 46. do 57. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah, kršitev avtorske pravice.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

004.738.5:316.42(075.8)(0.034.2)

STANIMIROVIĆ, Dalibor

Internet in družbene spremembe [Elektronski vir] / Dalibor Stanimirović. - 1. izd. - El. knjiga. - Ljubljana : Fakulteta za upravo, 2017

ISBN 978-961-262-101-8 (pdf)
290150656

Avtor:	Dalibor Stanimirović
Naslov:	Internet in družbene spremembe
Izdala in založila:	Fakulteta za upravo, Univerza v Ljubljani Gosarjeva ulica 5, Ljubljana
Za založbo:	prof. dr. Maja Klun
Lektoriranje:	prof. slov. Mateja Kržišnik
Priprava za tisk:	Anamarija Leben
Vrsta gradiva:	e-gradivo, oblika: pdf
Izdaja:	Prva izdaja, Ljubljana 2017

VSEBINA

1	OPIS TEMELJNIH ZNAČILNOSTI INFORMACIJSKO-TEHNOLOŠKE REVOLUCIJE	5
2	GLOBALIZACIJA IN INFORMACIJSKA DRUŽBA	7
3	PREGLED RAZVOJA INTERNETNIH TEHNOLOGIJ	9
4	TEORETIČNI VIDIKI ODNOSA MED TEHNOLOGIJO IN DRUŽBO	10
5	INTERAKTIVNOST, RAČUNALNIŠKO POSREDOVANA KOMUNIKACIJA (RPK) IN NOVI MEDIJI	12
6	NOVA EKONOMIJA – VPLIVI INTERNETA NA GOSPODARSTVO, PODJETNIŠTVO IN RAZVOJ NOVIH POSLOVNIH MODELOV	14
7	INTERNET IN INSTITUCIONALNI VIDIK DELOVANJA JAVNE UPRAVE IN JAVNEGA SEKTORJA	18
8	VPLIV INTERNETA NA MEDOSEBNE ODNOSE IN IDENTITETO POSAMEZNIKA, SKUPINE IN DRUŽBE... ..	29
9	VARNOST POSLOVANJA, KRIMINAL IN NADZOR NA INTERNETU (OSEBNI PODATKI, INTELEKTUALNA LASTNINA, AVTORSKE PRAVICE)	31
10	DOSTOPNOST, DIGITALNA LOČNICA IN CENZURA NA INTERNETU.....	35
11	NASTANEK IN RAZVOJ INTERNETNIH SOCIALNIH MREŽ IN VIRTUALNIH SKUPNOSTI	41
12	VPLIV INTERNETA NA POLITIČNE VIDIKE DRUŽBENEGA SISTEMA TER RAZVOJ POLITIČNEGA AKTIVIZMA (E-DEMOKRACIJA, E-PARTICIPACIJA, E-VOLITVE ITD.).....	42
	LITERATURA IN VIRI.....	46
	KAZALO SLIK	49
	KAZALO TABEL	49
	KAZALO GRAFIKONOV	49

1 OPIS TEMELJNIH ZNAČILNOSTI INFORMACIJSKO-TEHNOLOŠKE REVOLUCIJE

1. INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA

Preučite in ocenite vpliv spodnjih dogodkov/dejavnikov na kasnejšo informacijsko-tehnološko revolucijo.

- Izum parnega stroja leta 1765 (James Watt, 1736–1819), tehnična revolucija – industrijska revolucija
- Prehod iz ročne v strojno proizvodnjo (industrializacija)
- 19. in začetek 20. stoletja – dognanja na področju proizvodnje, uporabe in distribucije električne energije
- Nikola Tesla (1856–1943), distribucijsko omrežje za izmenični tok in indukcijski motor
- Samuel Morse (1791–1872) – telegraf, Antonio Meucci (1808–1889) – telefon, Thomas A. Edison (1847–1931) – električna žarnica

2. INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA

Preučite in ocenite vpliv spodnjih dogodkov/dejavnikov na kasnejšo informacijsko-tehnološko revolucijo.

- Jean J. Lenoir (1822–1900), belgijski inženir leta 1858 izdelal prvi motor z notranjim zgorevanjem
- 2. industrijska revolucija – skokovit razvoj pogonskih motorjev
- Motor z notranjim izgorevanjem prevzame vlogo parnega stroja, glavno pogonsko gorivo namesto premoga postane nafta
- Hiter razvoj, predvsem ZDA (industrializacija, priseljevanje, intenzivno kmetijstvo, živinoreja itd.)
- Prenos znanstvenih odkritij v proizvodnjo/gospodarstvo
- ZDA prevzamejo vodilno vlogo v svetovnem gospodarstvu (1900), Japonska v Aziji, Nemško cesarstvo v Evropi
- Hiter razvoj industrije in podjetništva
- Nove industrijske panoge: težka industrija, kmetijstvo, živinoreja, avtomobilska, transport, elektroindustrija, energetika, kemična industrija, farmacija ipd.
- Zavarovalništvo, bančništvo (izdaja denarja, delnice, investicije)
- Začetek mednarodnega povezovanja podjetij in kapitala (že v 19. stoletju želja po svobodnem trgu)
- Porast bogastva posameznih vplivnih podjetnikov – Rockefeller (1839–1937)
- Naftna industrija

3. INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA

Preučite in ocenite vpliv spodnjih dogodkov/dejavnikov na kasnejšo informacijsko-tehnološko revolucijo.

- Nova tehnološka revolucija
- Norbert Wiener (*The human use of human beings*, 1954)
- Vannevar Bush (*As we may think*) najavi leta 1945 drugo/tretjo industrijsko revolucijo
- */.../ Stroji bodo nadomestili rutinsko miselno delo na enak način, kot so mehanski stroji v prvi industrijski revoluciji nadomestili rutinsko fizično delo /.../*
- Številna odprta vprašanja, dileme in mešani občutki ob teh odkritjih
- Industrijske tehnologije začne nadomeščati informacijska-komunikacijska tehnologija (IKT)
- Mikroelektronika, računalništvo (strojna in programska oprema), telekomunikacije (Saxby, 1990)
- Tehnološke revolucije – prodornost, hitro širjenje, zaobjamejo vsa področja človekovega življenja in delovanja

TEHNOLOŠKA REVOLUCIJA

Preučite in ocenite vpliv spodnjih dogodkov/dejavnikov na informacijsko-tehnološko revolucijo.

- Pomembni izumi v mikroelektroniki: tranzistor (1947), integrirano vezje (1957), mikroprocesor (1971), internet (1970), spremenjen razvojni model (telekomunikacije, tehnologija dela, inovacije ipd.)
- Novi materiali: zlitine, optična vlakna, superprevodniki, laser
- Biotehnologija, nanotehnologija
- Dinamično družbeno okolje zahteva prilagodljivost in fleksibilnost (nenehne spremembe in sposobnost prilagajanja spremembam)
- Približevanje in združevanje tehnoloških (naravoslovnih in družboslovnih) in drugih znanstvenih disciplin
- Super sistemi (inteligentni sistemi) – energetika, telekomunikacije, promet

2 GLOBALIZACIJA IN INFORMACIJSKA DRUŽBA

GLOBALIZACIJA

Preučite in ocenite vpliv spodnjih dogodkov/dejavnikov na globalizacijske tokove in informacijsko-tehnološko revolucijo.

- Theodore Levitt (1925–2006) – vpeljava pojma v širšo uporabo
- Članek *Globalization of Markets* (1983), Harvard Business Review
- Kompleksen proces/družbeni pojav
- Vse tesnejše povezovanje držav na področju politike, ekonomije, kulture itd.
- Povečanje soodvisnosti nacionalnih gospodarstev v trgovini, financah in makroekonomski politiki (Gilpin, 2011)
- Korenite spremembe na globalni ravni v luči intenzifikacije ekonomskih, političnih, družbenih in kulturnih povezav ter odnosov med državami (Streeter, 2001)
- Prost pretok blaga, storitev, ljudi, kapitala itd.
- Promet, komunikacije, transport, pretok znanja, finančni trgi, potrošniški trgi, outsourcing, bančništvo, tehnologije, energetika, multinacionalke itd.
- Dinamičen družbeno-ekonomski pojav, ki je dramatično zaznamoval različne vidike življenja v zadnjih desetletjih
- Temelji na razvoju tehnologij, hitrem pretoku podatkov in informacij ter sodobnih IKT
- Paralelen razvoj globalizacijskih tokov in sodobnih IKT (PC, internet, mobilne aplikacije itd.)

INFORMACIJSKA DRUŽBA

Preučite in ocenite vpliv spodnjih dogodkov/dejavnikov na globalizacijske tokove in informacijsko-tehnološko revolucijo.

- Osredotočenost na informacije (informacija je input in output, surovina in proizvod)
- Proizvodnja, zbiranje, obdelava, distribucija, uporaba informacij – vir produktivnosti in razvoja
- Vseprisotni učinki/vplivi novih IKT na različne vidike posameznikovega življenja (družbeni, ekonomski, kulturni vidiki ipd.)
- Logika vesplošnega mreženja sistemov
- Radikalne spremembe v gospodarstvu in javnem sektorju (spremembe poslovnih modelov, tehnologije dela, poslovnih procesov)
- Spremembe družbeno-političnega modela (e-participacija, e-volitve, e-demokracija itd.)
- Spremembe v izobraževalnem sistemu (uporaba IKT, usposabljanje za uporabo IKT, e-študij, multimedijски pripomočki)
- Družbene mreže, virtualne skupnosti (cyber space)
- On-line – odprava težav z dostopnostjo v času in prostoru do različnih vsebin na različnih ravneh (upravnih, kulturnih, izobraževalnih, političnih ipd.)

RESNICE IN ZABLODE O IKT

Zanimivosti:

- *»Računalniki prihodnosti ne bodo tehtali več kot 1,5 tone.«* Revija Popular Mechanics, 1949
- *»Menim, da svetovni trg potrebuje morda pet računalnikov.«* Thomas Watson, predsednik IBM, 1943
- *»Nobenega posebnega razloga ni, da bi si nekdo želel imeti računalnik v svojem domu.«* Ken Olson, predsednik in ustanovitelj Digital Equipment Corp., 1977
- *»64 K bi moralo zadostovati vsakomur.«* Bill Gates, 1981

3 PREGLED RAZVOJA INTERNETNIH TEHNOLOGIJ

INTERNET IN SVETOVNI SPLET

Pojasnite pomen spodnjih pojmov.

- Internet (medmrežje)
- Svetovni splet (WWW)
- Brskalnik
- Enolični kazalec virov – »Uniform Resource Locator« (URL)
- Protokol za prenos hiperteksta – »Hyper-Text Transfer Protocol« (HTTP)
- Hipertekstovni označevalni jezik – »Hyper-Text Markup Language« (HTML)
- Lokalno omrežje – Local Area Network (LAN)
- Svetovno omrežje – Wide Area Network (WAN)
- Globalno omrežje – Global Area Network (GAN)
- Omrežje enak z enakim (peer to peer – P2P)
- Omrežje klient/strežnik (client/server)

ZAČETKI ZGODOVINE INTERNETA

Preučite razvoj interneta in najpomembnejše mejnike.

- Prelomno obdobje 1960–1970
- V začetku se pojavijo ideje o povezovanju računalnikov med seboj – računalniške mreže
- Leta 1969 ameriška vojska vzpostavi omrežje ARPANET (kasneje primat prevzame akademska sfera)
- V začetku 90. let prejšnjega stoletja se pojavi splet (WWW)
- Hiter razvoj – padec cen IKT opreme, porast števila PC-jev, IKT tehnologije na vseh področjih, globalna mreža (IKT in mobilne tehnologije)

Poiščite spodnje podatke in jih analizirajte z različnih vidikov (geografski, finančni, razvojni, socialni, kulturni ipd.).

- Skupno število uporabnikov interneta na svetovni ravni
- Število uporabnikov interneta po posameznih kontinentih
- Število aktivnih uporabnikov socialnih omrežij na svetovni ravni
- Število uporabnikov mobilne telefonije na svetovni ravni

4 TEORETIČNI VIDIKI ODNOSA MED TEHNOLOGIJO IN DRUŽBO

Analizirajte temeljna izhodišča in značilnosti odnosa med tehnologijo in družbo.

- Sočasen razvoj – vzajemen odnos
- Velike družbene spremembe so se odslikavale v tehnoloških revolucijah
- Tehnološke revolucije so se odslikavale v velikih družbenih spremembah
- Različni načini razumevanja odnosov med tehnologijo in družbo
- Vpliv tehnologije na razvoj družbe? Vpliv družbe na razvoj tehnologije?
- Splošno ločimo dve šoli preučevanja odnosov med tehnologijo in družbo:
 - tehnološki determinizem
 - družbeni konstruktivizem (socio-tehnološka teorija)

TEHNOLOŠKI DETERMINIZEM

Analizirajte družbene razmere, razloge za nastanek in razvoj tehnološkega determinizma ter glavne značilnosti omenjene teorije.

- Po 1. svetovni vojni – svetovni voditelji in znanstveniki pripisujejo tehnologiji veliko veljavo in vpliv (Wyatt, 2008)
- Tehnologija predstavlja neodvisne zunanje sile, ki povzročajo družbeni razvoj/spremembe
- Tehnološki napredek determinira družbeni razvoj – tehnologija je opredeljena kot temelj preteklosti, sedanjosti in prihodnosti človeške družbe (Chandler, 1995)
- Zgodovinska izhodišča (izum pisave in vzporedni razvoj človeškega uma, industrijska revolucija – znanost in nove tehnologije so gonilo napredka in družbenega razvoja)
- Povečanje učinkovitosti in uspešnosti delovanja organizacij (javnih, zasebnih) – dobrobit človeštva
- Informatizacija – globalni razvoj in napredek na vseh področjih (Bekkers, 2003; Weerakkody et al., 2011)
- *Tehnološki utopianizem* – izhodišče za izgradnjo idealne družbe (utopična vizija družbe: vsesplošna svoboda, materialno blagostanje, demokracija, enakopravnost, sožitje itd.)
- *Tehnološki disutopianizem* – tveganja in nevarnosti (genski inženiring, biotehnologija, farmacevtski, prehranski izdelki)
- Kritika znanosti in tehnologije (dehumanizacija družbe, zanemarjanje temeljnih človeških vrednot, instrumentalizacija posameznika, povečan nadzor, potrošništvo, pasivizacija in alienacija)

DRUŽBENI KONSTRUKTIVIZEM (SOCIO-TEHNOLOŠKA TEORIJA)

Preučite glavne značilnosti in implikacije tega pristopa.

- Sredi 20. stoletja
- Odpor in nezadovoljstvo zaposlenih ob vpeljavi novih tehnologij
- Nedoseganje pričakovanih rezultatov (učinkovitost, uspešnost organizacij ipd.)
- Sociološke, psihološke, antropološke raziskave
- Prevelika poenostavitev kompleksnih odnosov in soodvisnosti med tehnologijo in družbo (*tehnološki determinizem*)

- Tehnologija ni zunanji dejavnik/sila, ki vpliva na družbo, ampak je pojav znotraj določenega družbenega konteksta
- Tehnologija ne vključuje samo tehničnih elementov, ampak tudi družbena razmerja in je družbeno pogojena/oblikovana
- Tehnologija se ne razvija v družbenem vakuumu (znanstvena sfera, interesi družbenih skupin)
- Družba in tehnologija sta v kompleksnem vzajemnem odnosu (medsebojna odvisnost)
- Tehnološki in sociološki sistem tvorita organizacijo
- Novi vidiki interakcije med tehnologijo in družbo (modeli sprejemanja tehnoloških rešitev, izobraževanje, usposabljanje in uporaba IKT, preučevanje vplivov IKT na psihosocialne, institucionalne in ekonomske vidike)

5 INTERAKTIVNOST, RAČUNALNIŠKO POSREDOVANA KOMUNIKACIJA (RPK) IN NOVI MEDIJI

INTERAKTIVNOST (angl. INTERACTIVITY)

Analizirajte koncept interaktivnosti in njegove glavne značilnosti.

- Multidimenzionalen pojem
- Značilnost računalniško posredovane komunikacije (RPK)
- Stopnja razvitosti IKT okolja, ki uporabnikom omogoča komunikacijo skozi recipročno izmenjavo sporočil
- Sinhrona in asinhrona komunikacija
- Aktivna udeležba v procesu komuniciranja
- Več stopenj interaktivnosti (Rafaeli, 1988):
 - neinteraktivna sporočila
 - reaktivna sporočila
 - interaktivna sporočila
- Povezanost koncepta z (novimi) mediji, komunikacijskimi konteksti (IKT, obnašanje, dožemanje posameznikov ipd.)
- Združevanje novih tehnologij
- Branje meja med tradicionalnimi in novimi mediji
- Internet je po svoji naravi hibridni medij (TV in besedilo)
- Specifičen koncept interaktivnosti
- Splet se vse bolj razvija v smeri interaktivnega družbenega prostora
- Web 2.0 ali uporabniško ustvarjene vsebine (personalizacija spletnih strani, transakcijskih storitev ipd.)

RAČUNALNIŠKO POSREDOVANA KOMUNIKACIJA (RPK)

Preučite temeljna izhodišča in značilnosti računalniško posredovane komunikacije.

- Computer mediated communication (CMC)
- Komunikacijski proces, ki se izvaja preko dveh ali več med seboj povezanih računalnikov (McQuail, 2005).
- Koncept običajno zajema komunikacijo, ki je posredovana preko računalnika (klepetalnica, elektronska pošta ipd.)
- Raziskave vplivov in posledic RPK
- Socialna omrežja, virtualne skupnosti, vsebina sporočil
- Interaktivnost v kontekstu IKT in novih medijev se odlikava na različnih področjih
- Posameznik – medij (personalizacija vsebin, spremenjena vloga posameznika, ki postane soustvarjalec vsebin, zabrisane meje med posameznikom in medijem ipd.)
- Posameznik – medij – družbene strukture in podsistemi (interaktivni odnos med mediji in javnimi/zasebnimi institucijami/organizacijami/organizacijskimi sistemi)

NOVI MEDIJI

Preučite značilnosti in implikacije novih medijev.

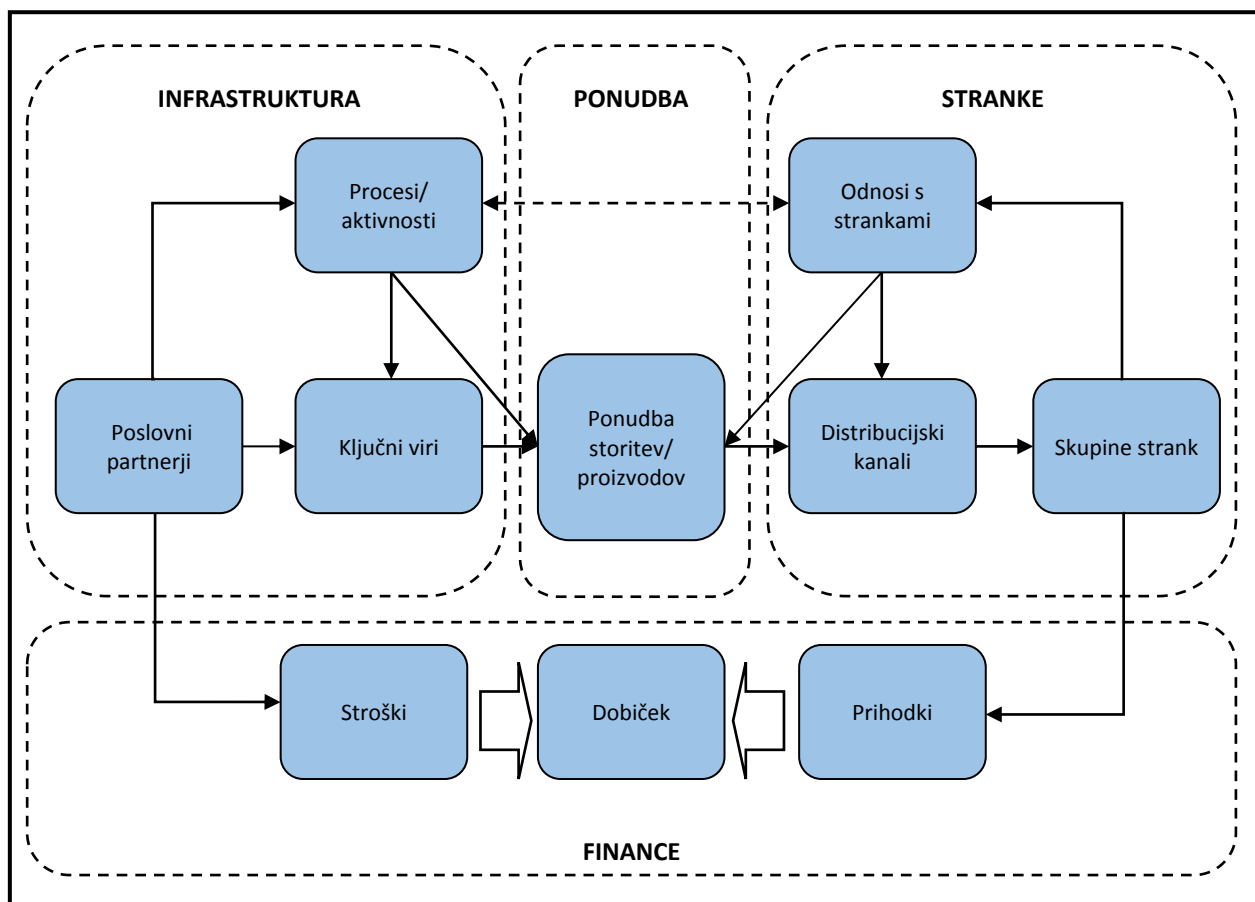
- Novi mediji proti tradicionalnim
- Internet, svetovni splet, socialna omrežja, virtualne skupnosti
- Spletne strani (spletni mediji), blog (blogerske strani)
- Facebook, Twitter, LinkedIn, Snapchat, Instagram, WhatsApp ipd.
- Prednosti/slabosti
- Dostopnost, arhiv (24/7)
- Cena, svobodna izbira, veliko število spletnih medijev in informacij, večstranski pogled na zadeve, ustrezna stopnja zahtevnosti ipd.
- Nепreverjene informacije, neobjektivnost, nadzor, manipulacije, marketing in propaganda, sovražni govor, nasilje, kriminal ipd.

6 NOVA EKONOMIJA – VPLIVI INTERNETA NA GOSPODARSTVO, PODJETNIŠTVO IN RAZVOJ NOVIH POSLOVNIH MODELOV

Preučite temeljne značilnosti in implikacije nove ekonomije.

- V poznih 90. letih prejšnjega stoletja
- Koncept poslovnega modela postane sinonim za e-poslovanje in t. i. novo ekonomijo
- Razcvet interneta in vsesplošna informatizacija tako zasebnih podjetij kot javnega sektorja
- Vrsta novih poslovnih modelov (e-poslovni model postane središče pozornosti)
- Opredelitev – način poslovanja (»the way of doing business«)
- Poslovni model – skupek komponent in njihovih vlog ter medsebojnih povezav, ki v povezavi s pretokom informacij in izvedbo poslovnih procesov tvorijo dodano vrednost za vse deležnike v sistemu
- Mehanizem, ki omogoča pretvorbo organizacijskih virov v dodano vrednost
- Poslovni model opredeljuje strukturni in funkcionalni vidik organiziranosti nekega poslovnega subjekta
- Generični poslovni model je prikazan na Sliki 1, komponente poslovnega modela so opisane v Tabeli 1

Slika 1: Generični poslovni model

Vir: Prirejeno po Osterwalder, 2004

Tabela 1: Komponente poslovnega modela

Komponente poslovnega modela	Opis komponente
Ponudba storitev/proizvodov	Na katere želje in potrebe strank se osredotoča ponudba storitev/proizvodov organizacije?
Skupine strank/segmentacija trga	Kako in v kolikšni meri dejavnost organizacije zadovoljuje želje, potrebe in pričakovanja strank na splošno oziroma posameznih tržnih segmentov?
Distribucijski kanali poslovanja/komunikacije	Preko katerih kanalov in kako organizacija komunicira s strankami in jim ponuja svoje storitve/proizvode?
Odnosi s strankami/povezave	Kakšni so odnosi s strankami, kako jih vzdržujete in kakšna so pričakovanja glede odnosov/povezav s strani strank?
Poslovni procesi/aktivnosti/konfiguracija vrednosti	Kateri ključni poslovni procesi/aktivnosti se izvajajo v organizaciji in koliko ter kako prispevajo k ustvarjanju dodane vrednosti v organizaciji?
Ključni viri	Katere vire uporablja organizacija pri svojem delovanju (poslovni procesi/aktivnosti) in kako učinkovito?
Poslovni partnerji/partnerska mreža	Koliko različni partnerji prispevajo k uspešnosti in učinkovitosti delovanja organizacije ter na kakšen način?
Stroški/odhodki	Kakšna je struktura stroškov za storitve/proizvode ter operativno delovanje organizacije in ali so vrednosti stroškov skladne s poslovnim načrtom organizacije?
Prihodki/dohodki	Katere storitve/proizvode, ki jih organizacija ponuja, so stranke pripravljene plačevati in koliko ter na kakšen način?
Dobiček/dodana vrednost/poslovna uspešnost	Poslovna uspešnost organizacije se kaže kot izid poslovanja v obliki dobička/dodane vrednosti, ki ga organizacija ustvari s proizvodnjo in prodajo proizvodov ali opravljanjem storitev.

Vir: Prirejeno po Osterwalder, 2004

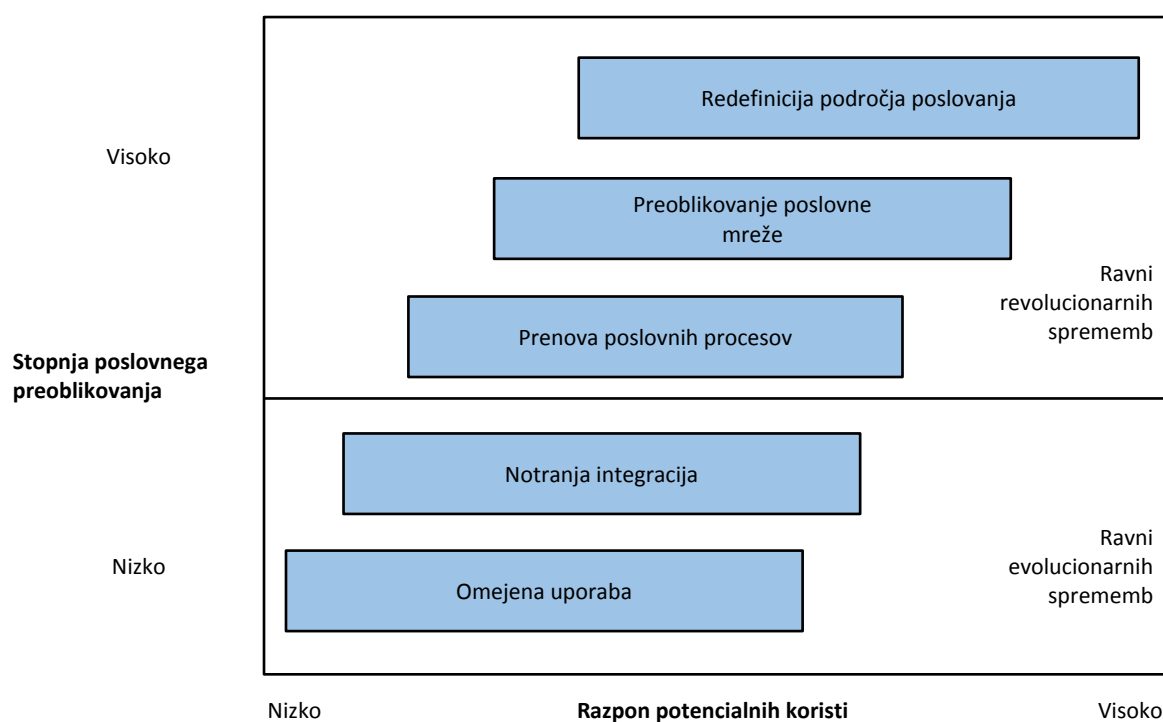
VLOGA POSLOVNEGA MODELA

- Sklop povezanih dejavnikov, ki determinirajo način poslovanja organizacije, oziroma dejavnikov, na katerih organizacija gradi svoj poslovni uspeh.
- Cilji – ustvarjanje dodane vrednosti v kakršni koli obliki; poslovni model je eden izmed pomembnih dejavnikov pri oblikovanju strateških ciljev organizacije.
- Omogoča razvoj logičnega okvirja poslovanja, ki vključuje vse pomembne organizacijske dejavnike ter povezave med njimi.

VPLIV IKT NA POSLOVNI MODEL

- Odločilen vpliv razvoja IKT in informatizacije na razvoj/prenovo poslovnih modelov (Stanimirović, 2015)
- Virtualne organizacije (inovativne organizacijske strukture)
- Tradicionalni poslovni modeli se preoblikujejo skladno z zahtevami strank/uporabnikov/poslovnih partnerjev /novih procesov
- Informatizirani poslovni modeli (Amazon, Facebook, eBay, IKEA, Google, YouTube, Kickstarter, IBM, Mimovrste, EnaA ipd.)
- Vpliv IKT na stopnjo poslovnega preoblikovanja in potencialne koristi so prikazane na Sliki 2

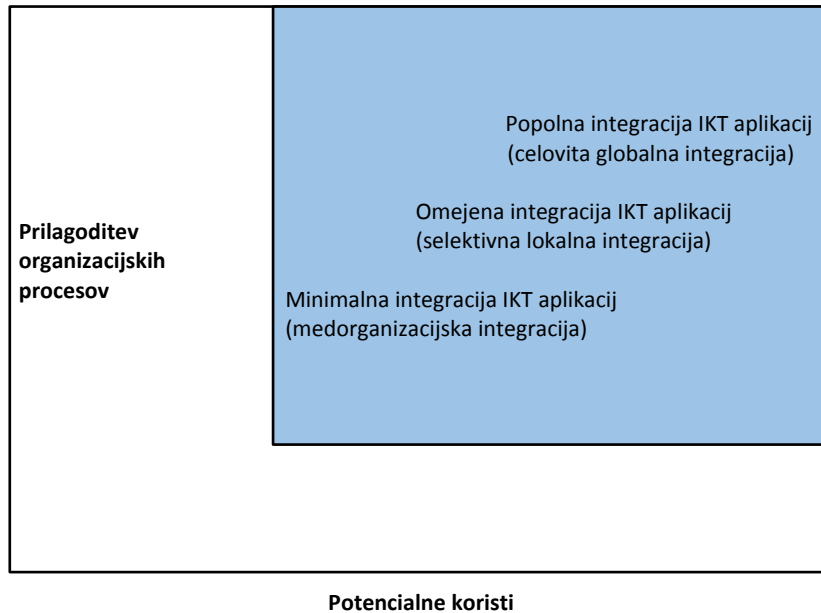
Slika 2: Vpliv IKT na stopnjo poslovnega preoblikovanja in potencialne koristi

Vir: Venkatraman, 1994

- Vpliv IKT na prilagoditev organizacijskih procesov in potencialne koristi so prikazane na Sliki 3

Slika 3: Vpliv IKT na prilagoditev organizacijskih procesov in potencialne koristi

Vir: Poon in Swatman, 1997

- Visoka pozitivna korelacija med celovito informatizacijo poslovnih modelov in poslovno uspešnostjo organizacij
- Informatizacija kot eden izmed najbolj pomembnih dejavnikov uspešnega upravljanja organizacij in katalizatorjev pri ustvarjanju dodane vrednosti v organizaciji
- Informatizacija ter tehnološke inovacije same po sebi ne zagotavljajo poslovne ali ekonomske uspešnosti
- Le dobro načrtovan poslovni model in njegova uspešna implementacija lahko zagotovita podjetjem tudi njihov komercialni uspeh

7 INTERNET IN INSTITUCIONALNI VIDIK DELOVANJA JAVNE UPRAVE IN JAVNEGA SEKTORJA

Poiščite informacije o trenutnem stanju, doseženem napredku in tekočih aktivnostih na področjih: e-uprava, e-zdravje in e-sociala.

E-UPRAVA

Preučite izhodišča koncepta e-uprava ter politične oziroma strateške dokumente na ravni EU in Slovenije na področju e-uprave.

- Uprava, katere delovanje temelji na uporabi elektronskih dokumentov, e-poslovanju in internetu v njenem notranjem in zunanjem poslovanju, uvajanju novih sistemskih in organizacijskih rešitev ter novih modelov upravljanja (Vintar, 2012)
- Poslovanje brez papirja in internet
- Poudarek na storitvah
- Konkretna smernice in priporočila EU na področju razvoja in uporabe e-uprave
- Mejniki razvoja e-uprave od devetdesetih let dalje (Vintar, 2012):
 - 1993 izide knjiga Davida Osborna in Teda Gablerja *Reinventing Government*
 - 1994 Al Gore izvede »National Performance Review«
 - ❖ prvi portal e-uprave
 - ❖ prvič se pojavi pojem »electronic/government«
 - 1994 Bangemannovo poročilo (»Report on Europe and the Global Information Society«)
 - 1997 v nemškem parlamentu sprejet zakon o elektronskem podpisu
 - 1998 EU »Green Paper on Public Information«/uvedba izraza »e-government« v Evropi
 - 1999 knjiga Richarda Heeksa *Reinventing Government in the Information Age*
- EU »E-Gov Action Plan« 2000–2005
- 2000 v Sloveniji sprejmemo Zakon o elektronskem poslovanju in elektronskem podpisu (ZEPEP) – temelj za razvoj e-uprave

UČINKI E-UPRAVE

Preučite dolgoročne učinke e-uprave na javno upravo in gospodarstvo ter različne socio-ekonomske vidike.

- E-uprava kot gonilo modernizacije in tehnološkega razvoja uprave
- Učinkovito orodje v reformnih procesih uprave
- Povečevanje učinkovitosti in uspešnosti
- Zmanjševanje administrativnih ovir in bremen
- Povečevanje odprtosti in transparentnosti
- Boljše upravljanje javnih zadev in politik
- Vpliv na gospodarski in družbeni razvoj
- Razvoj partnerskega odnosa med občani in upravo (e-participacija, e-demokracija)
- Kakovost storitev
- 365/24, »dostava na dom«, hitreje, boljše

- Večja učinkovitost javnega sektorja
- Podpora reformnim prizadevanjem upravnih sistemov, boljše javno upravljanje
- E-uprava – organizacije (podjetja, nevladne organizacije), e-uprava – javna uprava, e-uprava – državljani
- Transparentnost, odprtost itd.

POGOJI ZA RAZVOJ E-UPRAVE

Preučite ključne dejavnike za razvoj e-uprave in analizirajte stanje teh dejavnikov v Sloveniji.

- Ključni družbeni in tehnološki dejavniki – razvitost informacijske družbe (ID):
 - tehnološka razvitost
 - institucionalna kakovost
 - kakovost javne uprave (poslovni model, procesi ipd.)
 - poslovno okolje
 - pravno okolje
 - kultura
- Razvoj ID in uporaba interneta
- Tehnološka opremljenost ponudnikov in uporabnikov e-storitev
- Razvitost komunikacij (širokopasovne povezave)
- Različni modeli za vrednotenje kakovosti, zrelosti e-uprave, oziroma pripravljenosti države za celovito implementacijo koncepta e-uprave

AKTIVNOSTI V EU NA PODROČJU E-UPRAVE

Preučite aktivnosti, ki se v zadnjem obdobju odvijajo na področju e-uprave v EU.

- EU direktive (akcijski načrti EU 2000, 2005, 2010, 2011–2015, 2016–2020)
- Določeni roki za razvoj storitev e-uprave (EU in članice)
- Razvoj modela merjenja in spremljanja razvoja
- Capgemini 2001 (model 20 storitev)
- Kategorizacija storitev (4-stopenjski model)

RAZVOJ E-UPRAVE V SLOVENIJI

Preučite glavne dejavnike in značilnosti dosedanjega razvoja e-uprave v Sloveniji.

- 2000 – Zakon o elektronskem poslovanju in elektronskem podpisu (ZEPEP)
- 2001 – Strategija uvajanja e-poslovanja do leta 2004
- 2001 – Državni portal za ponudbo storitev uprave
- 2001 – Sprememba ključnih zakonov:
 - Zakon o varstvu osebnih podatkov
 - Zakon o splošnem upravnem postopku
 - Nova uredba o pisarniškem poslovanju
- 2002 – Akcijski načrt e-uprave do 2004
- 2003 – Zakon o dostopnosti do podatkov javnega značaja
- 2003 – Prenovljen državni portal za ponudbo storitev uprave (e-uprava)

- 2004 – Novela ZUP dokončno vpelje e-poslovanje
- 2006 – Strategija in akcijski načrt e-uprave 2006–2010
- 2009 – Strategija SREP
- 2010 – Akcijski načrt Elektronskega poslovanja javne uprave od 2010 do 2015 (AN SREP)

Preučite trenutno stanje e-uprave v Sloveniji.

- Razvita informacijska infrastruktura
- 100-odstotna prisotnost upravnih organov na spletu (osrednji portal e-uprava s podportali)
- Glavne smeri razvoja:
 - Storitve državne uprave (e-zdravje, e-pravosodje, e-sociala)
 - Storitve za podjetnike (Portal e-vem)
 - Lokalna samouprava
- Razvoj na področju 20 vzorčnih e-storitev EU – meritve Capgemini
- Nihanja na področju razvoja e-uprave v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih v primerjavi z drugimi državami

VREDNOTENJE STORITEV E-UPRAVE

Ocenite model za vrednotenje Capgemini z vidika njegove uporabnosti, uravnoteženosti in objektivnosti ter poskušajte ugotoviti njegove prednosti in slabosti.

- Meritve Capgemini
- Začetki leta 2001, meritve na letni ravni
- Zrelost storitev (4-stopenjski model)
- Popolna on-line dostopnost (> od 3 stopnje)
- Leta 2005 tudi merjenje uporabe
- Leta 2007 dopolnitev modela – dodana 5. stopnja
- Leta 2009 dodani novi kazalniki – javna naročila, uporabnost portalov
- Leta 2010 razširitev modela z novimi kazalniki (Slika 4 in Slika 5)
- Modifikacije in posodobitve modela za klasifikacijo razvitosti 20 e-storitev (Slika 6)

CAPGEMINI MODEL ZA VREDNOTENJE STORITEV E-UPRAVE – STORITVE ZA OBČANE (12 STORITEV)

Slika 4: Capgemini model za vrednotenje storitev e-uprave (storitve za občane)

1. DOHODNINA: napoved, obvestilo o odmeri dohodnine
2. ISKANJE ZAPOSLOTITVE v okviru Zavoda za zaposlovanje (ne upoštevajo se ponudbe zasebnikov)
3. SOCIALNA POMOČ (povprečje 4 storitev): nadomestila za nezaposlene, otroški dodatek, štipendije
4. OSEBNI DOKUMENTI (potni list in vozniško dovoljenje)
5. REGISTRACIJA OSEBNIH VOZIL (novih, rabljenih ali uvoženih)
6. GRADBENO DOVOLJENJE
7. PRIJAVA PREKRŠKOV policiji (npr. v primeru kraje osebne stvari)
8. JAVNE KNJIŽNICE (dostopnost seznamov, iskanje)
9. LISTINE (rojstni list ali poročni list): zahteva in dostava
10. SPREMEMBA STALNEGA BIVALIŠČA
11. VPIS NA UNIVERZO ali drug visokošolski zavod
12. ZDRAVSTVENE STORITVE: naročanje na pregled pri zdravniku v okviru uradno registriranih bolnišnic

Vir: Evropska komisija, 2010

CAPGEMINI MODEL ZA VREDNOTENJE STORITEV E-UPRAVE – STORITVE ZA PODJETJA (8 STORITEV)

Slika 5: Capgemini model za vrednotenje storitev e-uprave (storitve za podjetja)

1. PRISPEVKI ZA SOCIALNO VARNOST ZA ZAPOSLENE
2. DAVEK OD DOBIČKA PRAVNIH OSEB: napoved, obvestilo o odmeri
3. DDV: napoved, obvestilo o odmeri
4. REGISTRACIJA NOVEGA PODJETJA
5. POSREDOVANJE PODATKOV STATISTIČNEMU URADU (vsaj ena vrsta obrazca)
6. CARINSKA DEKLARACIJA
7. OKOLJEVARSTVENA DOVOLJENJA – vsaj ena vrsta, ki se nanaša na začetek aktivnosti v podjetju
8. JAVNA NAROČILA, JAVNI RAZPISI

Vir: Evropska komisija, 2010

CAPGEMINI MODEL ZA KLASIFIKACIJO RAZVITOSTI E-STORITEV**Slika 6: Capgemini model za klasifikacijo razvitosti e-storitev**

stopnja	način interakcije	razvitost	zahtevnost sprememb
0	JE NI	Ni javno dostopnega spletišča s kakršnimi koli značilnostmi stopenj 1–5.	
1	INFORMACIJA	Na spletu obstajajo informacije o storitvi.	
2	ENOSMERNA INTERAKCIJA	Poleg informacij so na voljo tudi obrazci, ki jih lahko prenesemo na svoj računalnik in izpišemo.	
3	DVOSMERNA INTERAKCIJA	Na spletu so elektronski obrazci, možna je elektronska vloga, vključno z avtentikacijo, eventualnim plačilom ter vročitev rešitve v elektronski obliki.	
4	TRANSAKCIJA	Omogočena je elektronska izvedba celotnega postopka (vključno z vsemi aktivnostmi znotraj organa), eventualni vpogledi v registre, e-arhiviranje, e-rokovi itd.	

Vir: Evropska komisija, 2001

KRITIČNI DEJAVNIKI USPEHA NA PODROČJU E-UPRAVE

Analizirajte kritične dejavnike uspeha ter podajte oceno, v kolikšni meri so omenjeni pogoji v Sloveniji uresničeni.

- Podpora vrha politike in dolgoročno sistematično načrtovanje
- Sistematično pripravljene strategije
- Mehanizmi za dobro medresorsko sodelovanje in usklajevanje
- Uporabniški pogled
- Oprijemljiva »dodana vrednost« rešitev

E-ZDRAVJE

Preučite koncept e-zdravja in ga primerjajte s trenutnimi načini za izmenjavo zdravstvenih podatkov in informacij, nadzor ter upravljanje, ki se uporabljajo v zdravstvenem sistemu.

E-zdravje je na splošno mogoče opredeliti kot celovit mehanizem, temelječ na internetu in drugih sorodnih IKT orodjih, ki naj bi omogočil lažje povezovanje vseh zdravstvenih deležnikov in kakovostnejše odločanje na vseh ravneh (Stanimirovič in Vintar, 2014).

Glavni cilji e-zdravja so izboljšanje kakovosti v zdravstvu ter povečanje učinkovitosti upravnih in upravljaljskih procesov kot tudi z njimi povezanih izidov v sistemu zdravstvenega varstva.

- Številni izzivi v slovenskem zdravstvu
- Učinkovita in celovita informatizacija slovenskega zdravstvenega sistema – prvi dokumenti na področju e-zdravja so bili pripravljeni leta 2005
- Eden izmed glavnih ciljev je vzpostavitev celovitega zdravstvenega informacijskega sistema (ZIS)
- Najpomembnejši cilji e-zdravja: hitrejši dostop do zdravstvenih podatkov in njihova izmenjava med izvajalci zdravstvene dejavnosti, dostop pacientov do lastnih zdravstvenih podatkov in njihovo opolnomočenje, spremljanje pacientov in poteka ter stroškov zdravljenja, spremljanje opravljenih zdravstvenih posegov, izdanih receptov, spletno naročanje ter uskladitev čakalnih seznamov, izvajanje storitev na daljavo (telemedicinske rešitve), uskladitev registrov, šifrantov in njihova uporaba na nacionalni ravni, povečanje učinkovitosti in transparentnosti slovenskega javnega zdravstva in optimizacija pripadajočih izvedbenih procesov, ki se odvijajo v zdravstvenih zavodih ipd.

STRATEŠKA IZHODIŠČA

Preučite strateška izhodišča iz dokumentov, ki predstavljajo temelj za uvedbo rešitev e-zdravja.

- Strateški dokumenti (eZdravje 2010 iz leta 2005, Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2008–2013 iz leta 2008) izpostavljajo naslednje cilje:
 1. Vzpostavitev osnovne informacijske infrastrukture (omrežje, standardizacija zdravstvenih podatkov, vzpostavitev elektronskega zdravstvenega zapisa, kartice zdravstvenega zavarovanja)
 2. Povezovanje in združitev zdravstvenih in socialnih informacijskih sistemov (IS) v celovit nacionalni ZIS in vzpostavitev osrednjega zdravstvenega informacijskega portala (varna in zanesljiva izmenjava podatkov, izvajanje elektronskih storitev, standardizirano in pregledno informiranje, povezljivost s sistemi v EU)
 3. Uveljavitev e-poslovanja kot običajnega načina dela v slovenskem zdravstvu. Promocija in spodbujanje uporabe aplikacij e-zdravja s strani vseh deležnikov zdravstvenega sistema

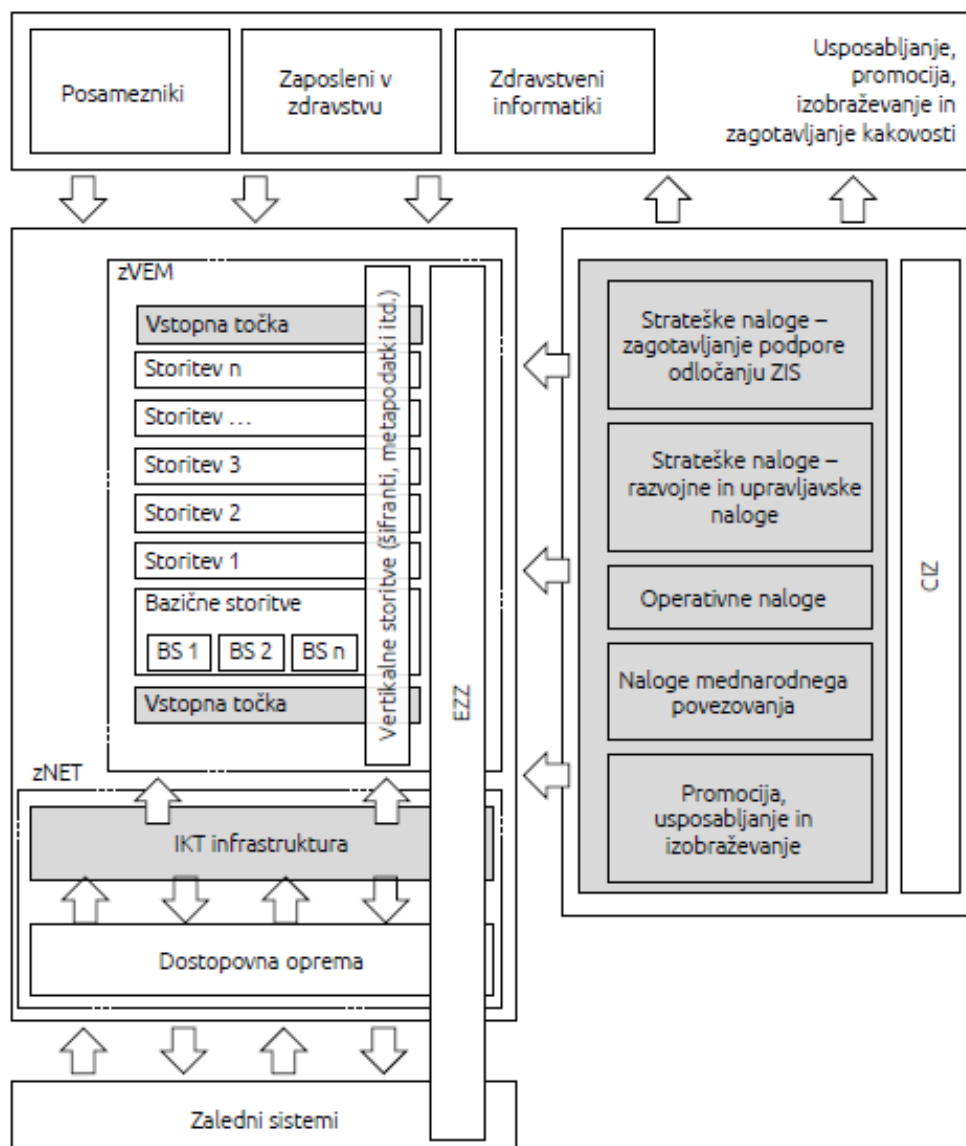
ZASNOVA PROJEKTA eZDRAVJE

Preučite najpomembnejše elemente projekta eZdravje in njihove značilnosti.

- Sledi nacionalnim, evropskim in tudi usmeritvam Svetovne zdravstvene organizacije (SZO)
- Izkušnje razvitih držav (strateški pomen za nadaljnji razvoj zdravstvenega sistema, povečanje družbene blaginje, gospodarski napredek, razvoj informacijske družbe)
- Projekt eZdravje zajema obsežno prenovo informacijsko-komunikacijskega sistema ter preoblikovanje obstoječih organizacijskih in procesnih načinov poslovanja slovenskega zdravstvenega sistema
- Projekt eZdravje je razdeljen na tri vsebinsko ločene, a kljub temu povezane vsebinske sklope (Slika 7):
 - prvi je vzpostavitev nacionalnega eZIS, ki ga sestavljajo zdravstveno omrežje (zNET), zdravstveni portal (zVEM) in elektronski zdravstveni zapis (EZZ);

- drugi sklop predstavlja vzpostavitev in delovanje Centra za informatiko v zdravstvu (CIZ), ki bo prevzel osrednjo vlogo obvladovanja in upravljanja eZIS. V tem sklopu so zajete tudi aktivnosti nadgradenj in vzdrževanja celotnega projekta po uradnem zaključku;
- tretji sklop bo omogočal izboljšanje zdravstvenih procesov, dostopnost zdravstvenih storitev ter izobraževanje in usposabljanje ciljnih skupin

Slika 7: Projekt eZdravje

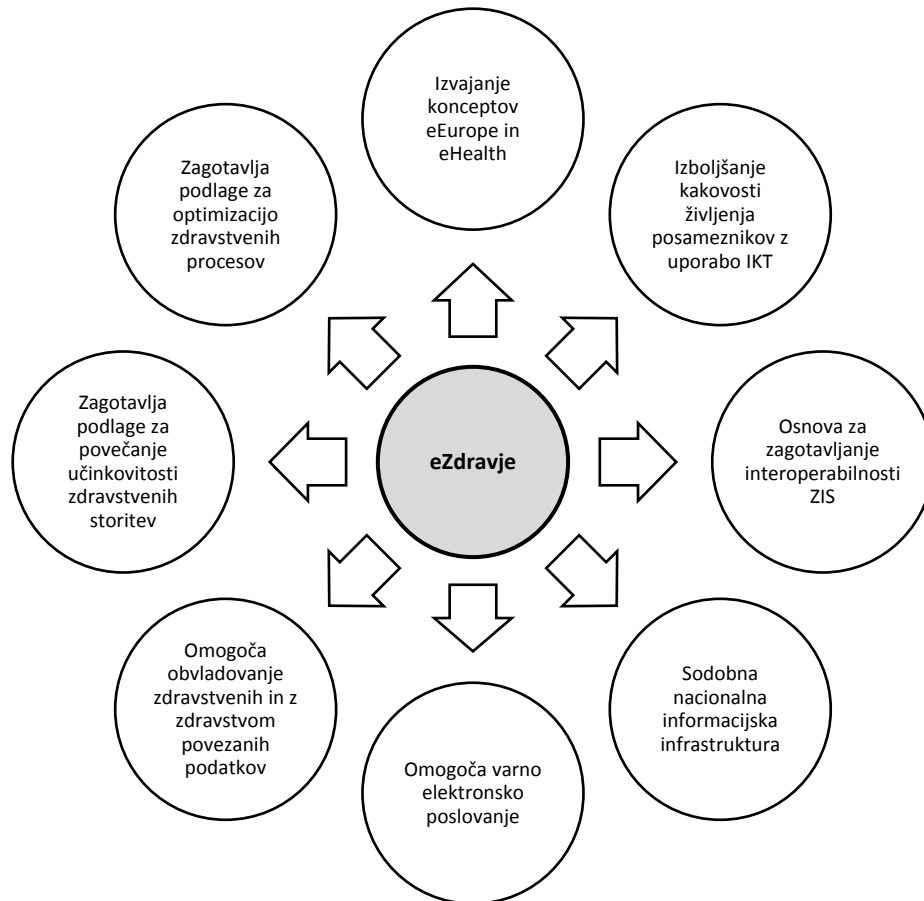

Vir: Prirejeno po Ministrstvo za zdravje, 2005

CILJI IN VPLIVI E-ZDRAVJA

Preučite zastavljene cilje (Slika 8) in potencialne dolgoročne vplive vpeljave rešitev e-zdravja v slovenski zdravstveni sistem.

Slika 8: Splošni cilji projekta eZdravje

Vir: Prirejeno po Ministrstvo za zdravje, 2009

Vplivi e-zdravja na storitveni vidik poslovanja zdravstvenega sistema

- Ažurni in zanesljivi podatki za procese zdravstvene oskrbe
- Uporaba EZZ na vseh ravneh zdravstvene oskrbe
- Varne in kakovostne zdravstvene storitve
- Kazalniki kakovosti in učinkovitosti zdravstvenih storitev
- Celovito spremljanje in vrednotenje procesov zdravljenja
- Telemedicina
- Dostopnost storitev in informacij
- Opolnomočenje pacientov/uporabnikov
- Izmenjava znanja in izobraževanje zdravstvenih delavcev

Vplivi e-zdravja na organizacijski vidik poslovanja zdravstvenega sistema

- Preoblikovanje organizacijske strukture in reinženiring poslovnih procesov
- Zmanjševanje hierarhičnih ravni in ustvarjanje t. i. »vitke organizacije«

- Hitrejši pretok informacij in boljša koordinacija timov
- Decentralizacija aktivnosti
- Fleksibilna in odzivna organizacijska struktura
- Dodatni kanali za distribucijo kakovostnih in pravočasnih informacij
- Vertikalna in horizontalna integracija zdravstvenih storitev

Vplivi e-zdravja na upravljavski vidik poslovanja zdravstvenega sistema

- Kakovostno upravljanje informacijskih virov
- Optimizacija, racionalizacija in dolgoročno načrtovanje na področju kadrov in materialnih virov
- Kazalniki za celovito in kakovostno upravljanje zdravstvenega sistema
- Časovni prihranki in standardizacija postopkov
- Izboljšana produktivnost in inovacije
- Spremenjen poslovni model organizacije
- Utemeljene in bolj kakovostne projekcije nadaljnjih investicij in njihovih učinkov v zdravstvu

E-SOCIALA

Preučite razloge za izvedbo projekta eSociala in vpeljavo sodobnih IKT rešitev na področje socialnega varstva.

- Pravična in dolgoročno vzdržna socialna država
- Reforma sistema socialnih transferjev
- Preglednejši in enostavnejši sistem socialnih transferjev naj bi omogočil pridobitev pomoči tistim, ki so je res potrebni
- Eden izmed proti kriznih ukrepov – Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS, 2010), ki na podlagi premoženjskega statusa družine določa uveljavljanje različnih pravic s področja socialnih transferjev
- Poenostavitev sistema socialnih transferjev, odvisnih od materialnega položaja družine, njegovo večjo preglednost in učinkovitost ter manjšo možnost zlorab
- ZUPJS predpisuje povezavo obstoječih IS z vsemi viri, ki jih bo treba zajeti pri odločanju o pravicah
- Razdrobljeni in nepovezani IS – težave na strani virov podatkov (nekateri viri sploh niso obstajali, tehnološke rešitve niso zagotavljale povezljivosti IS)
- Glavni del je predstavljala informacijska rešitev ISCS, ki nudi informacijsko podporo za Centre za socialno delo (CSD)
- Strokovni delavci CSD so morali zaradi (ne)informatiziranosti večino potrebnih podatkov pridobiti sami (slaba kakovost podatkov, različne zakonske omejitve ipd.)
- Zaradi potrebe po informatizaciji vsebin je bil pripravljen projekt eSociala, ki je privedel do informacijske podpore uveljavitvi ZUPJS

IZHODIŠČA PRENOVE SISTEMA IN ZGRADBA eSOCIALE

Analizirajte dejavnike, ki so predstavljali izhodišča za prenovo sistema za dodeljevanje socialnih transferjev ter samo strukturo sistema eSociala.

- Prenova sistema socialnih transferjev – zagotoviti informacijsko podporo za ugotavljanje materialnega položaja oseb, med katerimi obstajajo določene povezave
- Povečanje stopnje sledljivosti in učinkovitosti porabe javnih sredstev
- Zagotovitev informacijske in pravne infrastrukture za samostojno vlaganje zahtevkov za uveljavljanje socialnih pravic
- Stimuliranje posameznikov za večjo samostojno aktivnost pri uveljavljanju pravic
- Zmanjšati zlorabe socialnih transferjev z navzkrižnim povezovanjem oseb in pravic
- Glavni gradniki projekta eSociala (Ministrstvo za javno upravo, 2009):
 - portali za dostop do storitev
 - Centralna zbirka podatkov o pravicah iz javnih sredstev (CZPPJS)
 - podatkovno skladišče centralne zbirke podatkov o pravicah iz javnih sredstev
 - integrirani podatkovni viri
 - poslovna pravila

NALOGE PRENOVLJENEGA SISTEMA eSOCIALA

Ovrednotite pomembnost predvidenih funkcionalnosti prenovljenega sistema e-sociale za državljane in upravljanje dodeljevanja socialnih transferjev.

- Predvidene funkcionalnosti eSociala:
 - povezano izvajanje izračunov pripadajočih vrednosti (cenzusov) po posameznih pravicah znotraj ISCSD
 - integracija vseh potrebnih virov podatkov, ki se uporabljajo v procesu odločanja in izračunavanja cenzusov
 - z uporabo spletnih tehnologij uvesti enotno vstopno točko
 - vzpostaviti platformo za storitveno naravnani dostop do podatkovnih virov za vse e-projekte in področja javne uprave

8 VPLIV INTERNETA NA MEDOSEBNE ODNOSE IN IDENTITETO POSAMEZNIKA, SKUPINE IN DRUŽBE

Ocenite dolgoročni vpliv interneta na medosebne odnose in identiteto posameznika, skupine in družbe.

- Velik vpliv na posameznika, skupine in družbo
- Stopnja vpliva je odvisna od:
 - dostopnosti/razpoložljivosti medijev
 - prodornosti in števila medijev
- Knjige – nekoč zelo vpliven medij, danes – časopisi, revije
- Zvočni posnetki in filmi (radio in TV) – propaganda, odnosi z javnostmi, marketing, ideološki in socialni inženiring
- Internet/novi mediji – vedno bolj vplivni, več različnih distribucijskih kanalov (spletne strani, blogi, wiki strani ipd.)
- Vplive interneta je mogoče analizirati z različnih vidikov (Heiderich, 2010):
 - z vidika tistih, ki majo moč vplivanja preko interneta, oziroma z vidika tistih, ki so izpostavljeni tem vplivom (posamezniki, družbene skupine, družba/država);
 - z vidika namena vplivanja (trženje, politični cilji, nadzor, manipulacije, širjenje informacij, ozaveščanje, izobraževanje ipd.);
 - z vidika instrumentov/sredstev, uporabljenih za vplivanje (specializirane internetne platforme, javne spletne strani, mikroplatforme, blogi, oglasi, novice, spletne pobude, peticije ipd.).

Poiščite in analizirajte potencialne pozitivne oziroma negativne vplive interneta na različne družbene dejavnike.

POTENCIALNI POZITIVNI VPLIVI INTERNETA

- Družbeno-ekonomski razvoj (visokotehnološke panoge, večja vključenost državljanov v politično življenje in boljši nadzor nad delovanjem institucij)
- Boljša gospodarska konkurenčnost (nova ekonomija, novi poslovni modeli ipd.)
- Povečanje industrijske/neindustrijske produktivnosti
- Učinkovitejša integracija v globalizacijske tokove (pretok blaga, storitev ipd.)
- Spodbujanje raziskav in razvoja (povezave z gospodarskim in javnim sektorjem)
- Zvišanje izobrazbene ravni prebivalstva (novi modeli izobraževanja na vseh ravneh)
- Izboljšanje kakovosti življenja za deprivilegirane skupine državljanov (pod pogojem odprave digitalne ločnice – dostopnost do storitev, dvosmerna komunikacija, sodelovanje v javnem življenju, uresničevanje nekaterih drugih pravic)
- Povečanje (ohranitev) socialne blaginje (podpora pri oblikovanju javnih politik ipd.)
- Izboljšanje dostopnosti in kakovosti zdravstvenih storitev (e-zdravje, e-recept ipd.)
- Boljše načrtovanje okoljskega in prostorskega razvoja (zelena tehnologija, urbanizem, prometna infrastruktura)
- Institucionalni razvoj in krepitev funkcij države (e-naročanje, e-pravosodje, e-uprava)
- Izgradnja informacijske družbe (koriščenje družbeno-ekonomskih potencialov za trajnostni razvoj, uporaba IKT na vseh področjih družbenega življenja, razvoj terciarnega in kvartarnega sektorja ipd.)

POTENCIALNI NEGATIVNI VPLIVI INTERNETA

Pomanjkanje osebne komunikacije in socialnih veščin

- Težave z verbalno komunikacijo
- Nesposobnost vzpostavitve osebnega stika
- Težave z vklapljanjem v skupine
- Pomanjkanje bližine in zaupanja v soljudi
- Pomanjkanje razmisleka in refleksije
- Odsotnost kritičnega in problemskega razmišljanja

Pomanjkanje zasebnosti

- Prekomerno poseganje v zasebnost
- Motnje pri delu in drugih opravilih
- Objava neprimernih/zasebnih vsebin (fotografije, osebni podatki ipd.)
- Nadzor, kraja osebnih podatkov

Zasvojenost/odvisnost in zdravstvena tveganja

- Beg od realnosti, privlačnost virtualnega okolja
- Pornografija, igre, igre na srečo
- Finančna in socialna tveganja
- Prekomerna uporaba interneta – klepetalnice, socialna omrežja
- Povzročitev nespečnosti
- Utrujenost, upad miselnih sposobnosti ipd.

Neprimernost vsebin (nasilje, spolno nadlegovanje)

- Nezanesljive in zavajajoče informacije, manipulacije
- Kraja identitete, nespoštovanje starostnih omejitev
- Nasilne vsebine, nasilje med vrstniki/uporabniki spletnih klepetalnic, socialnih omrežij
- Ustrahovanje, izsiljevanje, grožnje, sovražni govor
- Kriminal, nelegalne aktivnosti, goljufije, promocija nevarnih aktivnosti ipd.
- Pornografija, pedofilija, spolno nadlegovanje ipd.

Pasivnost/neaktivnost (absentizem)

- Življenje v nerealnem svetu
- Pomanjkanje samoiniciativnosti, družbene angažiranosti
- Vse manj prizadevanja v vsakdanjem življenju in težnji po lastnem delovanju
- Zadovoljevanje vse več potreb v virtualnem prostoru
- Pomanjkanje stikov s posamezniki in družbo (s samim seboj)
- Pomanjkanje empatije, otopelost ipd.

9 VARNOST POSLOVANJA, KRIMINAL IN NADZOR NA INTERNETU (OSEBNI PODATKI, INTELEKTUALNA LASTNINA, AVTORSKE PRAVICE)

Preučite izhodišča oziroma smernice za varno uporabo interneta preko osebnih računalnikov in mobilnih naprav.

- Obiskovanje zaupanja vrednih ter preverjenih spletnih strani in portalov
- Previdnost in preudarnost, če naletite na sumljive spletne strani ter portale, ki ponujajo neprimerne oziroma nelegalne vsebine
- Uporaba ustreznih gesel (visoka kompleksnost gesel, redna/pogosta menjava gesel, različna gesla za različne spletne strani ipd.)
- Previdnost pri objavi oziroma posredovanju svojih osebnih, finančnih, zdravstvenih in drugih občutljivih podatkov (ime in priimek, naslov, telefonska številka, rojstni podatki, naslov elektronske pošte, gesla, svoje slike/posnetki ter slike/posnetki družinskih članov, prijateljev, znancev, načrtovane odsotnosti, številka kreditne kartice, davčna številka, podatki o svojem zdravstvenem stanju, boleznih itd.)
- Uporaba ustreznih tehničnih zaščitnih ukrepov (posodobljen operacijski sistem, brskalniki, kakovostni in posodobljeni protivirusni in protivohunski programi, požarni zid, kriptografske metode, ustrezno arhiviranje in brisanje nepotrebnih podatkov ipd.)
- Prenos vsebin samo z zaupanja vrednih ter preverjenih spletnih strani in portalov
- Previdnost pri odpiranju oziroma odgovarjanju na elektronska sporočila neznanih pošiljateljev
- Zaklepanje zaslonov na osebnih računalnikih in mobilnih napravah, ko so brez nadzora
- Povezovanje z zaščitenimi in zaupanja vrednimi brezžičnimi omrežji (ustrezno uporabniško ime in geslo)
- Odgovorna in preudarna uporaba interneta skladno z zavedanjem, da absolutne varnosti in zasebnosti na internetu praktično ni mogoče zagotoviti

KRIMINAL NA INTERNETU

Identificirajte področja ter preučite temeljne značilnosti računalniške oziroma kibernetске kriminalitete (cyber crime) in njene implikacije na različne vidike uporabe interneta (osebna komunikacija, poslovna komunikacija, izmenjava občutljivih osebnih podatkov, komunikacija med upravnimi/državnimi organi ipd.).

- Prekršek ali kaznivo dejanje, ki je bilo izvedeno s pomočjo IKT naprav (računalnik, mobilni telefon) in omrežja (internet). Pri kibernetски kriminaliteti lahko pogosto govorimo o tradicionalnih prekrških ali kaznivih dejanjih, ki se skladno s hitrim tehnološkim razvojem v zadnjih dveh desetletjih izvajajo s pomočjo IKT naprav in telekomunikacijskih omrežij. V zadnjem obdobju se pojem kibernetске kriminalitete vse pogosteje obravnava tudi v povezavi s kibernetским terorizmom in informacijskim bojevanjem.
- Kompleksna in prepletajoča se vloga IKT (IKT je lahko orodje za izvedbo kibernetске kriminalitete, lahko je tarča napada, lahko je orodje za preiskovanje kibernetске kriminalitete).
- Kibernetска kriminaliteta je lahko naperjena proti posamezniku, družbeni skupini, gospodarskim subjektom, javnim in državnim organom ter drugim nacionalnim

institucijam, v najširšem smislu pa tudi proti celotni državi (ogrožanje nacionalne varnosti, napad na nacionalne finančne institucije, jedrske elektrarne ipd.).

- Kibernetska kriminaliteta najpogosteje zajema: nepooblaščen dostope, vdore v računalnike in računalniška omrežja (hacking), socialni inženiring, zlorabo občutljivih osebnih podatkov, krajo identitete, kršitev avtorskih pravic (prenos oziroma kopiranje avtorsko zaščitene vsebine), internetne goljufije (finančne prevare, lažne internetne igre na srečo, lažno internetno nakupovanje), otroško pornografijo, vohunjenje (industrijsko, politično), sovražno govor, ustrahovanje, izsiljevanje, grožnje in druga nezakonita dejanja.
- Eno izmed najbolj ogroženih področij s strani kibernetske kriminalitete je področje zaščite intelektualne lastnine (proizvodi intelektualne aktivnosti človeka), kamor sodi tudi zaščita avtorskih pravic. Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/07) opredeljuje avtorske pravice kot pravice avtorjev na njihovih delih s področja književnosti, znanosti in umetnosti ter sorodne pravice kot pravice izvajalcev, proizvajalcev fonogramov, filmskih producentov, radijskih ali televizijskih (RTV) organizacij, založnikov in izdelovalcev podatkovnih baz. Za avtorska dela veljajo zlasti (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, Uradni list RS, št. 16/07):
 - govorna dela, npr. govori, pridige, predavanja,
 - pisana dela, npr. leposlovna dela, članki, priročniki, študije ter računalniški programi,
 - glasbena dela z ali brez besedila,
 - gledališka, gledališko-glasbena in lutkovna dela,
 - koreografska in pantomimska dela,
 - fotografska dela in dela, narejena po postopku, podobnem fotografiranju,
 - avdiovizualna dela,
 - likovna dela, npr. slike, grafike in kipi,
 - arhitekturna dela, npr. skice, načrti ter izvedeni objekti s področja arhitekture, urbanizma in krajinske arhitekture,
 - dela uporabne umetnosti in industrijskega oblikovanja,
 - kartografska dela,
 - predstavitve znanstvene, izobraževalne ali tehnične narave (tehnične risbe, načrti, skice, tabele, izvedenska mnenja, plastične predstavitve in druga dela enake narave).

Čeprav so določene kategorije avtorskih del razumljivo bolj ogrožene s strani kibernetske kriminalitete, pa velja splošna ugotovitev, da je varovanje avtorskih in sorodnih pravic, pa tudi pravic intelektualne lastnine, ki zajema še nekatera dodatna področja, v zadnjih letih vse bolj težavno. V skoraj brezmejnem kibernetskem prostoru je kršitve zelo težko izslediti, izvedba ustreznih sodnih postopkov pa je zaradi številnih ovir (pogosto povezanih z različnimi tehničnimi in pravnimi vprašanji v mednarodnem kontekstu) največkrat zelo zahtevna, draga in dolgotrajna.

- Kibernetska kriminaliteta predstavlja velik in kompleksen družbeni izziv:
 - hiter razvoj na področju IKT ter pomanjkanje znanja in usposobljenih strokovnjakov za pregon tovrstnih prekrškov oziroma kaznivih dejanj,
 - obsega različna področja ter jo je s ciljem preprečevanja treba preučevati in obravnavati z različnih vidikov, kot so: kriminološki, varnostni, pravni, politični, socialni, tehnični ipd.
- Pregon kibernetske kriminalitete zahteva učinkovito organiziranost ter strokovno usposobljenost organov pregona, pogosto tudi sodelovanje na mednarodni ravni ter razvoj institucionalnih kapacitet za spremljanje, preiskovanje in kaznovanje kibernetske

kriminalitete (zakonodaja, policija/digitalni forenziki, pravosodni organi, sodelovanje institucij in držav na mednarodni ravni). Težaven pregon kibernetске kriminalitete pogojujejo značilnosti kibernetскеga prostora, napredne metode prikrivanja sledi in zagotavljanja anonimnosti, hiter razvoj novih načinov in orodij za izvedbo nezakonitih aktivnosti, pomanjkanje usposobljenih strokovnjakov in učinkovitega institucionalnega delovanja, neprilagojena zakonodaja na nacionalni in mednarodni ravni, nerešena vprašanja glede sodne pristojnosti ipd. Resno težavo predstavlja tudi to, da po mnogih ocenah velik delež prekrškov oziroma kaznivih dejanj s področja kibernetске kriminalitete ostane neprijavljen in tako uradno nezabeležen.

- V sklopu preventivnih aktivnosti in preprečevanja kibernetске kriminalitete je treba spodbujati ozaveščanje uporabnikov (tako posameznikov kot institucij) ter previdno in preudarno uporabo IKT na eni strani, oziroma razvoj in vzpostavitev ustreznih varnostnih mehanizmov in visoke stopnje varnostne kulture na vseh ravneh uporabe IKT.

NADZOR NA INTERNETU

Identificirajte različne mehanizme nadzora na internetu ter opredelite njihove potencialne koristi in slabosti v kontekstu aktualnih in perečih družbeno-političnih vprašanj (človekove pravice in temeljne svoboščine, varovanje osebnih podatkov, pravica do zasebnosti, kibernetски kriminal, teroristične grožnje ipd.).

- Različne teorije tolmačenja nadzora in kontrole od antike do danes (Platon, Weber, Foucault).
- V širšem smislu pomeni nadzor spremljanje vseh dogodkov oziroma aktivnosti, ki jih izvajajo različne entitete v določene času in prostoru.
- Nadzor je pogosto eden izmed vzvodov za vzpostavitev socialne kontrole in želenega družbenega reda.
- Pri uresničevanju ciljev nadzora so mogoče zlorabe na različnih področjih in različnih ravneh (tako v manj razvitih kot tudi v bolj razvitih državah).
- Splošna razširitev in uporaba IKT v vzajemnem sodelovanju z nekaterimi drugimi družbeno-političnimi dejavniki (globalizacija, konvergenca tehnologij, multimedialnost) omogoča zelo visoko stopnjo systemskega in vseobsegajočega nadzora, ki v preteklosti ni bil mogoč (Banisar in Davies, 1999). Skladno s tem so v novejšem času različni vidiki zasebnosti vedno bolj ogroženi (informacijska, komunikacijska zasebnost), predvsem v smislu prestrežanja komunikacije ter zbiranja podatkov in informacij o posameznih aktivnostih.
- Nasprotujoča si tolmačenja upravičenosti nadzora v odvisnosti od ciljev in različnih družbenih, političnih, finančnih, varnostnih in drugih interesov.
- Mehanizmi nadzora v različnih oblikah so vse bolj prisotni v vsakdanjem življenju prebivalcev (pametne kartice za registracijo prisotnosti, zbiranje prstnih odtisov in biometrični osebni dokumenti, sistemi za prepoznavo obrazov, spremljanje in povezovanje potovalnih podatkov, orodja za določitev geolokacije, kamere na različnih javnih površinah, objektih, cestni infrastrukturi, spremljanje internetnih aktivnosti in dostopov do določenih internetnih strani, prisluškovanje telefonskim povezavam, prestrežanje elektronske komunikacije, vzpostavitev in upravljanje podatkovnih baz o prebivalcih, globalni nadzorni sistemi, satelitski nadzor ipd.)
- Zakon o varstvu osebnih podatkov (Uradni list RS, št. 94/07 – ZVOP-1) določa pravice, obveznosti, načela in ukrepe, s katerimi se preprečujejo neustavni, nezakoniti in

neupravičeni posegi v zasebnost in dostojanstvo posameznika oziroma posameznice pri obdelavi osebnih podatkov. Osebni podatki, ki se obdelujejo, morajo biti ustrezni in po obsegu primerni glede na namene, za katere se zbirajo in nadalje obdelujejo. Osebni podatki se lahko obdelujejo le, če obdelavo osebnih podatkov in osebne podatke, ki se obdelujejo, določa zakon ali če je za obdelavo določenih osebnih podatkov podana osebna privolitev posameznika. Varstvo osebnih podatkov je zagotovljeno vsakemu posamezniku ne glede na narodnost, raso, barvo, veroizpoved, etnični pripadnost, spol, jezik, politično ali drugo prepričanje, spolno usmerjenost, premoženjsko stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, državljanstvo, kraj oziroma vrsto prebivališča ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

- Pomembnost varovanja osebnih podatkov in zasebnosti odslikava tudi dejstvo, da področje ureja vrsta zakonov, mednarodnih pogodb in deklaracij tako na nacionalni, mednarodni kot tudi na ravni EU:
 - Ustava Republike Slovenije
 - Zakon o varstvu osebnih podatkov
 - Zakon o elektronskih komunikacijah
 - Splošna deklaracija o človekovih pravicah
 - Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin
 - Konvencija Sveta Evrope o varstvu posameznikov glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov
 - Direktiva 95/46/ES Evropskega parlamenta in Sveta EU o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov
 - Direktiva 2002/58/ES Evropskega parlamenta in Sveta o obdelavi osebnih podatkov in varstvu zasebnosti na področju elektronskih komunikacij (Direktiva o zasebnosti in elektronskih komunikacijah) itd.

10 DOSTOPNOST, DIGITALNA LOČNICA IN CENZURA NA INTERNETU

Analizirajte pojem digitalna ločnica in opredelite njegove značilnosti v slovenskem okolju.

- Digitalna ločnica (digitalni razkorak)
- Razlike med posamezniki, gospodinjstvi, organizacijami, podjetji in geografskimi območji glede možnosti dostopa do IKT (oziroma interneta) ter njihove uporabe
- Velike razlike v uporabi interneta med posameznimi kategorijami prebivalstva
- Število uporabnikov, ki so uporabljali internet v zadnjih treh mesecih – skupaj 1.168.513, od tega 168.873 (14 %) z največ osnovnošolsko izobrazbo, ter 999.640 (86 %) s srednjo in vsaj višješolsko izobrazbo (Statistični urad Republike Slovenije, 2016)
- Moški ≠ ženske
- Starejši ≠ mlajši
- Urbana ≠ ruralna področja
- Socialni status, izobrazba, spol, življenjsko okolje ipd.
- Pogosti vzroki za neuporabo interneta:
 - anketiranci interneta ne potrebujejo/ne želijo
 - neznanje, pomanjkanje veščin, težave z uporabo
 - pomisleki glede zasebnosti in varnosti
 - visoki stroške opreme in dostopa do interneta
 - dostop (sive oziroma bele lise v Sloveniji – območja brez potrebne infrastrukture za uporabo interneta)

UKREPI ZA ODPRAVO DIGITALNE LOČNICE

Ovrednotite uspešnost spodaj naštetih ukrepov za odpravo digitalne ločnice ter podajte nekaj svojih predlogov za razrešitev omenjenih težav.

- Brezplačni tečaji ter usposabljanja za uporabo računalnika in spleta
- Spodbude pri nakupu nove opreme v različnih ustanovah (podarjena oprema)
- Subvencije na število internetnih priključkov
- Digitalna ločnica je resen problem (spodkopava uvedbo nekaterih učinkovitejših, cenejših storitev ipd.)
- Razlike se zelo počasi manjšajo (razmislek o učinkovitejših pristopih za zmanjševanje digitalne ločnice)

Na spletni strani Statističnega urada Republike Slovenije poiščite podatke za Slovenijo za leto 2016.

- Dostop gospodinjstev do interneta
- Dostop podjetij do interneta
- Vzroki za nedostop gospodinjstev do interneta
- Opremljenost gospodinjstev z IKT
- Pogostost in kraj uporabe računalnika (po starostnih razredih, izobrazbi, spolu)
- Pogostost in kraj uporabe interneta (po starostnih razredih, izobrazbi, spolu)
- Računalniške veščine (po starostnih razredih, spolu)
- Internetne veščine (po starostnih razredih, spolu)
- Pogostost e-nakupovanja (po starostnih razredih, spolu)

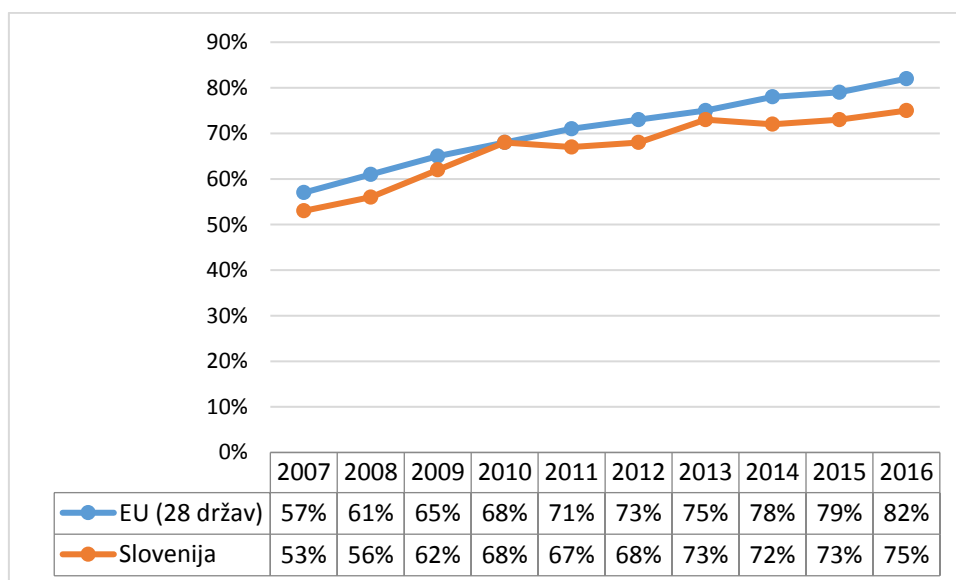
- Uporaba e-uprave
- Kazalniki informacijske družbe v Sloveniji in njihovo gibanje v preteklih letih

STANJE NA PODROČJU UPORABE INTERNETA V SLOVENIJI

Na podlagi spodnjih ugotovitev Statističnega urada republike Slovenije iz leta 2016 analizirajte stanje na področju uporabe interneta v gospodinjstvih in pri posameznikih v Sloveniji v letih 2015 in 2016.

Med osebami, starimi od 16 do 74 let, jih je v prvem četrtletju 2016 internet uporabljalo 75 % (redni uporabniki interneta) (v 2015: 73 %). 64 % jih je internet uporabljalo vsak dan ali skoraj vsak dan (v 2015: 61 %). V starostnem razredu 35–44 let so internet uporabljale skoraj vse osebe. Od starostnega razreda 45–54 let dalje uporaba interneta upada; rednih uporabnikov interneta med osebami te starosti je bilo 78 %. Med 55–64-letniki je bilo rednih uporabnikov 52 %, med 65–74-letniki pa 29 %. Dinamika uporabe interneta s strani posameznikov v Sloveniji in EU (28 držav) v preteklih desetih letih je prikazana na Grafikonu 1.

Grafikon 1: Dinamika uporabe interneta s strani posameznikov v Sloveniji in EU v preteklih desetih letih

Vir: Eurostat, 2016

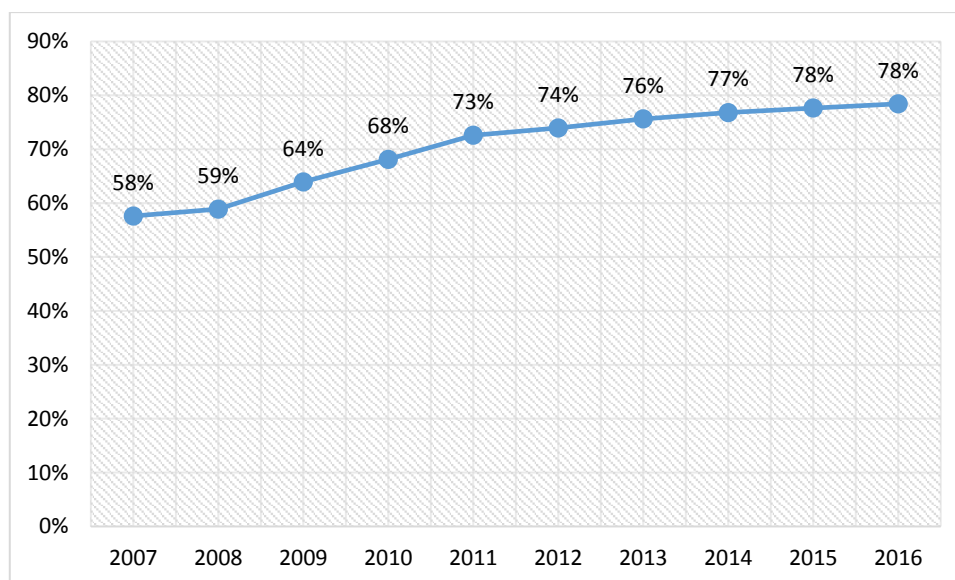
Osebe, stare 16–74 let, so v prvem četrtletju 2016 do interneta najpogosteje (55 %) dostopale prek mobilnega ali pametnega telefona. Takih, ki so dostopali do interneta prek prenosnega računalnika, je bilo 53 %; prek namiznega računalnika je dostopalo 43 %, prek tabličnega računalnika 22 % in prek pametne televizije (Smart TV) 13 %. Druge mobilne naprave, npr. igralno konzolo, e-bralnik, pametno uro ipd., so za dostop do interneta uporabljali 3 % oseb. Odstotek oseb, ki so dostopale do interneta prek mobilnega ali pametnega telefona, je bil najvišji v starostnih skupinah 16–24 let in 25–34 let (91 %), potem med 35–44 let (74 %), najnižji pa pri osebah, starih 65–74 let (7 %). Prek prenosnega računalnika so dostopale v najvišjem odstotku osebe, stare 25–34 let (77 %), prek tabličnega računalnika pa osebe, stare 35–44 let (39 %). Odstotek oseb, ki so dostopale do interneta prek namiznega računalnika, je bil najvišji med 35–44-letniki (57 %); med tistimi, ki so za to uporabljali druge mobilne naprave, pa je bilo največ 16–24-letnikov (6 %). Pri starejših generacijah je prevladoval dostop do interneta prek namiznega ali prek prenosnega računalnika (vsako od omenjenih naprav je uporabljalo 31 % 55–64-letnikov in 16 % 65–74-letnikov).

Prek pametne televizije (Smart TV) je dostopalo do interneta v prvem četrtletju 2016 13 % oseb (16–74 let). Največ oseb, ki so dostopale do interneta prek pametne televizije, 76 %, je prek take televizije najpogosteje gledalo internetno TV (v živo ali s časovnim zamikom); 60 % jih je gledalo videovsebine na zahtevo (pretočne video vsebine) ali videovsebine na spletnih straneh za delitev video vsebin (npr. YouTube); 45 % oseb je ta način dostopanja do interneta uporabljalo za brskanje po internetu prek internetnega brskalnika, 31 % oseb pa za uporabo drugih aplikacij, npr. Skypa, Facebooka, aplikacij za igre ipd.

V prvem četrtletju 2016 je prek interneta telefoniralo ali video telefoniralo s spletno kamero 32 % oseb (16–74 let). V spletnih družabnih omrežjih je sodelovalo 38 % oseb. Glasbo je prek interneta poslušalo 36 % oseb (npr. spletni radio, pretakanje glasbe); 48 % jih je gledalo različne video vsebine na spletnih straneh za deljenje video vsebin, npr. na YouTubu ipd. 24 % oseb je internet uporabljalo za gledanje internetne TV različnih televizijskih programov v živo ali s časovnim zamikom, 13 % pa za gledanje pretočnih video vsebin komercialnih ponudnikov na zahtevo (npr. filmov, nadaljevanj). 35 % oseb (16–74 let) je uporabljajo storitve e-bančništva; 9 % jih je uporabljalo ali odprlo predplačniški račun, npr. PayPal za plačilo spletnih nakupov. 15 % oseb je uporabilo internet za izobraževalne namene; ti so se npr. udeležili spletnega tečaja (3 %), uporabili spletno gradivo za izobraževanje na internetu (13 %) ali komunicirali prek izobraževalnih spletnih strani ali portalov s predavatelji ali študenti (6 %).

V prvem četrtletju je imelo dostop do interneta 78 % gospodinjstev (Grafikon 2). 29 % teh gospodinjstev je do interneta dostopalo prek optičnega omrežja (v 2015: 24 %), 72 % pa prek mobilne širokopasovne povezave (v 2015: 69 %). 22 % gospodinjstev ni imelo dostopa do interneta; največ teh gospodinjstev je kot vzrok navedlo, da ga ne potrebujejo (65 %).

Grafikon 2: Delež gospodinjstev z dostopom do interneta

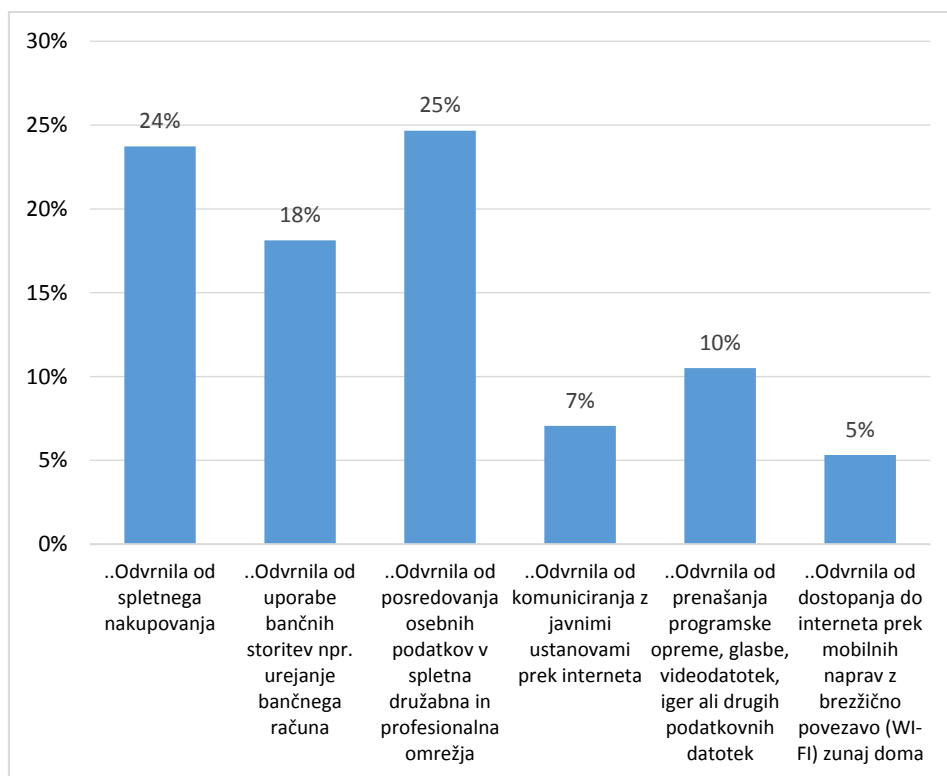

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2016

Z naraščanjem uporabe interneta se pojavljajo nove nevarnosti, ki ogrožajo varnost osebnih podatkov, ki jih hranimo na računalnikih in mobilnih napravah. Skrb za varnost pri uporabi interneta je tako največ oseb, ki so uporabljale internet v zadnjih 12 mesecih (starih 16–74 let), omejevala pri posredovanju osebnih podatkov v spletna družabna ali profesionalna omrežja ali jih je od tega celo odvrgla, in sicer 25 %. 24 % uporabnikov interneta je skrb za varnost odvrgla od spletnega nakupovanja, 18 % od uporabe bančnih storitev (npr. od urejanja bančnega računa), 10 % od

prenašanja programske opreme, glasbe, video- ali drugih podatkovnih datotek, 7 % od komuniciranja z javnimi ustanovami prek interneta in 5 % od dostopanja do interneta prek mobilnih naprav z brezžično mobilno povezavo zunaj doma (Grafikon 3).

Grafikon 3: Skrb za varnost

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2016

49 % uporabnikov interneta v letu 2015 (v zadnjih 12 mesecih), starih 16–74 let, je izdelalo varnostne kopije zasebnih podatkov iz svojega računalnika (npr. dokumentov, fotografij) na zunanje medije za shranjevanje (npr. na CD, DVD, zunanji disk, USB-ključ) ali na prostor za hrambo podatkov na internetu (v oblak). 66 % uporabnikov interneta (v zadnjih 12 mesecih), starih 16–74 let, je bilo seznanjenih z dejstvom, da se t. i. piškotki lahko uporabljajo za spremljanje aktivnosti, ki jih ti izvajajo na internetu z namenom, da se oblikuje njihov profil in da se jim tako lahko pošiljajo prilagojeni oglasi. 18 % uporabnikov interneta pa je že spremenilo nastavitve v internetnem iskalniku z namenom, da preprečijo ali omejijo število namestitev piškotkov na svoj računalnik. Prevladujoči nameni uporabe slovenskih uporabnikov interneta v letu 2015 so prikazani v Tabeli 2.

Tabela 2: Namen uporabe interneta v Sloveniji v letu 2015

Namen uporabe	Število posameznikov – SKUPAJ	Delež v %
Uporaba interneta v zadnjih 3 mesecih (redni uporabniki)	1136008	
Pošiljanje ali prejemanje e-pošte	984153	87
E-bančništvo	523123	46
Iskanje informacij o blagu, storitvah	947544	83
Uporaba storitev, povezanih s potovanji in nastanitvijo	600773	53
Branje, prenašanje spletnih časopisov, revij	870813	77
Iskanje službe, pošiljanje prošenj za službo	202122	18
Iskanje informacij, povezanih z zdravjem	735236	65
Sodelovanje v spletnih družabnih ali profesionalnih omrežjih	596195	52
Sodelovanje v spletnih družabnih omrežjih	580796	51
Sodelovanje v profesionalnih spletnih omrežjih	92653	8
Telefoniranje ali video telefoniranje s spletno kamero prek interneta	409495	36
Branje in objavljane mnenj o političnih temah	109911	10
Sodelovanje v spletnih razpravah (tudi glasovanje) o političnih temah	72289	6
Uporaba prostora za hrambo podatkov na internetu za shranjevanje datotek	294107	26
Prodaja blaga, storitev	280308	25
Prenašanje programske opreme	393875	35
Nalaganje lastnih vsebin na spletne strani	423832	37
Pridobivanje znanja s pomočjo spletnih enciklopedij	583357	51
Uporaba interneta za izobraževalne aktivnosti	253235	22
Udeležba spletnega tečaja	49158	4
Uporaba spletnega gradiva za izobraževanje (npr. avdiovizualno gradivo, elektronske učbenike, programe za izobraževanje ipd.)	212644	19
Komuniciranje prek izobraževalnih spletnih strani ali portalov s predavatelji ali študenti	91827	8
Pridobivanje informacij o izobraževanju	488762	43

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2016

Po podatkih raziskave Merjenje obiskanosti spletnih strani (MOSS) iz januarja 2015 je med spletnimi uporabniki najbolj priljubljen spletni brskalnik Chrome, sledita mu Firefox in Internet Explorer. Med uporabljenimi operacijskimi sistemi je z 52 % uporabnikov na prvem mestu Windows 7. Spletni brskalnik Google Chrome je decembra uporabljalo 38,5 % slovenskih spletnih uporabnikov, Mozilla Firefox je služil 29 % uporabnikov, preko Microsoft Internet Explorerja pa je do spleta dostopalo 17 % spletnega občinstva. Omenjenim brskalnikom sledita brskalnika, ki sta namenjena dostopu do spleta z mobilnih naprav - WebKit Mobile s 7 in Chrome Mobile s 5 % uporabnikov (MOSS, 2015).

Med operacijskimi sistemi prednjači Windows 7, ki je izšel leta 2009 in ga je decembra 2016 uporabljalo 52 % spletnih uporabnikov v Sloveniji. Sledi mu njegov predhodnik, Windows XP, ki je v uporabi od leta 2001 in je nameščen pri dobrih 14 % spletnih uporabnikov. Nekoliko manj, 13 % spletnega občinstva, uporablja Windows 8 in Windows 8.1, Microsoftovi najnovejši različici operacijskega sistema. Android uporablja 10,5 % spletnih uporabnikov, iOS 3,4 %, Mac OS X operacijski sistem, značilen za uporabnike Appleovih računalnikov, pa 2,2 % (MOSS, 2015).

CENZURA NA INTERNETU

Analizirajte pojem cenzure v kontekstu interneta, razloge zanjo ter njene potencialne učinke.

- Cenzura – preprečevanje dostopa do podatkov in informacij
- Spletna cenzura – preprečevanja dostopa do spletnih strani/spletnih vsebin (podatkov in informacij)
- Razlogi so lahko:
 - dobronamerni/zaščitni cilji (npr. otroci: neprimerne vsebine, nasilje, pornografija ipd.)
 - ilegalne vsebine na internetu (pedofilske spletne strani, vsebine s sovražnim govorom – nevarna propaganda in spodbujanje sovraštva med družbenimi, verskimi ali nacionalnimi skupinami, škodljive in nevarne informacije: proizvodnje eksplozivnih naprav, terorizem, samomori ipd.).
 - zaščita korporativnih interesov (poslovne skrivnosti, kraja intelektualne lastnine, patentov ipd.)
 - politični in religiozni razlogi
- Najpogostejše tarče cenzure: sporne spletne strani/vsebine (tudi YouTube, Twitter, Facebook)

NAČINI CENZURIRANJA SPLETNIH STRANI/VSEBIN

Ali ste že kdaj pri brskanju po spletu naleteli na cenzuro? Če je vaš odgovor pritrdilen, zakaj ocenjujete, da so bile iskane vsebine cenzurirane?

- Orodja/programi za cenzuriranje spletnih vsebin »web filtri« oziroma »censorware«
- Glavni tehniki cenzuriranja: »blacklist« in »keyword blocking«
- Delitev spletne cenzure:
 - tehnična cenzura (najbolj pogosta) – blokiranje IP naslova, DNS blokiranje in preusmerjanje, URL blokiranje, filtriranje paketa ali ponovno vzpostavljanje internetne povezave
 - netehnična cenzura (temelji na odločitvi uporabnika, samocenzura ipd.)
 - cenzura z uporabo sile (»brute-force« cenzura) – popolna blokada, odstranitev rezultatov iskanja ipd.
- Kako zaobiti cenzuro?
- Razvoj specializiranih programskih rešitev, s pomočjo katerih lahko uporabniki zaobidejo cenzuro
- Tovrstne programske rešitve/orodja omogočajo pristop nekaterim prepovedanim stranem – odvisno od vrste in ravni cenzure
- Nekateri organizacije promovirajo in omogočajo dostop do določenih cenzuriranih strani – Freenet (freenetproject.org)
- Organizacije za boj proti cenzuri:
 - Ameriška zveza za državljanske svoboščine (»American Civil Liberties Union« – ACLU)
 - Novinarji brez meja (»Reporters Without Borders«)

11 NASTANEK IN RAZVOJ INTERNETNIH SOCIALNIH MREŽ IN VIRTUALNIH SKUPNOSTI

Analizirajte vzroke za nastanek in razvoj internetnih socialnih mrež ter virtualnih skupnosti in ocenite njihove vplive na posameznikovo vsakdanje življenje.

- Razpad klasičnih skupnosti
- Izolacija, absentizem
- Ohranitev potrebnih interakcij in pripadnosti skupnosti
- Nove IKT rešitve – nove možnosti povezovanja posameznikov/skupnosti
- Virtualne skupnosti – komunikacija posameznikov s podobnimi pogledi/interesi običajno preko RPK v realnem času
- Nekatere značilnosti virtualnih skupnosti:
 - raznovrstnost
 - spremenljivost/minljivost
 - odprtost/zaprtoost

GLAVNE ZNAČILNOSTI INTERNETNIH SOCIALNIH MREŽ IN VIRTUALNIH SKUPNOSTI

Opredelite glavne značilnosti internetnih socialnih mrež in virtualnih skupnosti ter ocenite potencialne vplive virtualne identitete na obnašanja posameznikov.

- Virtualna identiteta
- Tehnološko pogojene značilnosti vlog v virtualnih skupnostih
- Anonimnost
- Neprepoznavnost (brez zunanjih atributov)
- Spremenljivost, menjava vlog/identitet
- Ustvarjanje drugačne/nove samopodobe

TIPI INTERNETNIH SOCIALNIH MREŽ IN VIRTUALNIH SKUPNOSTI

Ali ste vključeni v kakšno internetno socialno mrežo oziroma virtualno skupnost? Opredelite razloge za vašo vključitev ter dobre in slabe strani vašega sodelovanja v njej.

- Poznamo različne tipe socialnih mrež in virtualnih skupnosti, ki se običajno delijo glede na:
 - interese/vsebine (šport, umetnost, politika, sovplovanje na določene javne zadeve)
 - skupne značilnosti (zdravstvene spletne strani)
 - lokalno, regionalno, nacionalno pogojenost
 - tržno/korporativno pogojenost

12 VPLIV INTERNETA NA POLITIČNE VIDIKE DRUŽBENEGA SISTEMA TER RAZVOJ POLITIČNEGA AKTIVIZMA (E-DEMOKRACIJA, E-PARTICIPACIJA, E-VOLITVE ITD.)

Ocenite, kako je uporaba interneta zaznamovala politične vidike družbenega sistema in v kolikšni meri je internet vplival na razvoj političnega aktivizma.

- Številni in raznovrstni vplivi interneta na različna področja družbenega in političnega življenja.
- E-demokracija je nova metoda v demokratičnem političnem sistemu, ki izkorišča potencialne IKT za krepitev demokratičnega sodelovanja med civilno in politično sfero ter omogoča trajnosten, interaktiven in vsestranski značaj participacije v oblastnih strukturah (Pičman Štefančič, 2008).
- Krimmer (2006) izpostavlja tehnološki, politični, zakonski in socialni vidik e-demokracije ter navaja, da e-demokracija vsebuje dve dimenziji, in sicer: e-participacijo in e-volitve.
- E-participacija (»e-participation«) je opredeljena kot:
 - uporaba IKT z namenom razširiti in poglobiti politično participacijo z omogočanjem povezovanj med občani samimi ter med občani in njihovimi izvoljenimi predstavniki (Macintosh, 2006).
- Vključenost in vpliv občanov na oblikovanja politike poteka preko naslednjih ravni: informacije – konzultacije – aktivna participacija (OECD, 2001).
- Orodja e-demokracije so lahko (Pičman Štefančič, 2008): informacijska (e-dostop), komunikacijska (e-peticija, e-forum, e-anketa) in participativna (e-volitve, e-posvet).

E-DEMOKRACIJA V SLOVENIJI

Ocenite razvoj in trenutno stanje E-demokracije v Sloveniji ter naštejte dejavnike, ki po vašem mnenju ključno vplivajo na uveljavitev e-demokracije v posameznem okolju.

- E-demokracija pomeni vključitev državljanov v proces soodločanja o javnih zadevah/politikah
- Upoštevanje državljanov, nevladnih organizacij in drugih institucij, njihovih potreb in volje ter vključevanje vseh uporabnikov v e-upravo sta bistveni usmeritvi e-uprave
- E-uprava – enotno stičišče za demokratično, smotrno in vzajemno izmenjavo e-mnenj in predlogov z aplikacijami e-posvetovanj, tematskih spletnih strani, e-forumov, e-glasovanja, e-klepetalnic in e-peticij, ki bi lahko v prihodnje omogočala tudi izvajanje e-referendumov in e-volitev
- Podportal E-demokracija na državnem spletnem portalu e-uprava (od aprila 2008) omogoča:
 - mnenja, predloge, pripombe in pobude predlagateljem predpisov in odločevalcem
 - sodelovanje pri odpravi administrativnih ovir
 - neposredni stik z izvoljenimi predstavniki
 - informacije s področja demokratičnih procesov, zakonodaje, pravnih pravil v EU, informacij javnega značaja, volitev
- Elektronski naslov: <http://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija.html>

POTENCIALNI UČINKI E-PARTICIPACIJE

Ovrednotite potencialne učinke e-participacije in ocenite, kolikšno vlogo imata koncepta e-demokracije in e-participacije v slovenskem javnem/političnem življenju.

- Civilna vključenost (»civic engagement«) – oživitev in nadaljnji razvoj civilne družbe
- Lahko spodbudi večjo participacijo državljanov, pritegne državljane, ki do sedaj niso sodelovali v javnem/političnem življenju, lahko omogoči nove oblike participacije državljanov
- Deliberativni (posvetovalni) učinki
- Pobude prebivalcev (»grass roots«) – demokratični učinki
- Ali lahko internet prispeva k oživitvi javne sfere/spodbudi večjo informiranost državljanov in njihovo vključitev v javno/politično življenje?
- Ali lahko vodi k informacijski zmedi/prekomerni politični agitaciji/nižanju kakovosti političnega dialoga?

ELEKTRONSKE VOLITVE

Ovrednotite potencialne učinke elektronskih volitev in ocenite, kolikšno vlogo imata lahko koncepta e-demokracije in e-participacije v slovenskem javnem/političnem življenju.

- Koncept elektronskih volitev vključuje celoten spekter uporabe IKT – tako pri informacijski podpori volilnim organom in njihovim postopkom kot tudi pri glasovanju na voliščih ali na daljavo (Grad et al., 2003)
- Pri elektronskih volitvah gre za uporabo IKT v vseh fazah volilnega postopka (pred, med in po izvedenih volitvah)
- Svet Evrope loči tri vrste elektronskih volitev (Vintar, 2012):
 - *E-glasovanje* (e-voting): e-volitve ali e-referendum, v katerem se preko elektronskih sredstev zgolj glasuje
 - *Oddaljene e-volitve*: e-volitve, pri katerih se glas odda preko naprave, ki ni nadzorovana s strani volilnega uradnika
 - *I-volitve*: elektronske volitve, pri katerih volivec glas odda preko interneta (zelo občutljivo)
- Izvedba e-volitev predstavlja zahteven politični, zakonski, organizacijski, tehnološki projekt
- Indeks pripravljenosti okolja na e-volitve zajema štiri dimenzije:
 - informacijska družba (uporaba računalnikov, interneta, omrežna infrastruktura ipd.)
 - pravni kontekst (volilni sistem, zakonodaja ipd.)
 - politični kontekst (politična volja, stopnja demokratičnosti družbe)
 - aplikacija e-volitev (javni in zasebni projekti)

AKTIVNOSTI IN POBUDE EU NA PODROČJU E-VOLITEV

Poiščite strateške dokumente EU in analizirajte aktivnosti ter pobude in priporočila EU na področju e-volitev.

- Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope Rec (2004) 11 navaja, da je za ustrezno izvedbo e-volitev treba zagotoviti naslednje standarde:

- pravne
- operativne
- tehnične

Pravni standardi

- Načela (splošna, enaka in svobodna volilna pravica, tajnost glasovanja)
- Postopkovni nadzorni ukrepi
- Transparentnost
- Preverljivost in odgovornost
- Zanesljivost in varnost

Operativni (izvedbeni) standardi

- Razglas/notifikacija
- Volivci
- Kandidati
- Volitve
- Rezultati
- Nadzor/revizija

Tehnični standardi

- Dostopnost
- Interoperabilnost (povezljivost)
- Delovanje sistemov
- Varnost (v pred-, med- in po-volilnem obdobju)
- Nadzor
 - Splošno
 - Evidentiranje
 - Monitoring
 - Preverljivost
 - Drugo
- Certificiranje

SLOVENIJA IN E-VOLITVE

Preučite pretekle aktivnosti na področju organizacije in izvedbe e-volitev v Sloveniji in poskušajte opredeliti glavne vzroke za daljši zastoj na tem področju.

- Pobude in prizadevanja Slovenije za izvedbo e-volitev so se pričela leta 2003, ko so bile izvedene naslednje aktivnosti (Vintar, 2012):
 - 2003: predlog sprememb Zakona o volitvah v državni zbor (iz leta 1992 – osrednji zakon volilne zakonodaje),
 - 2003: Vlada Republike Slovenije je sprejela sklep o vzpostavitvi projektnega sveta E-volitve (predsednik minister za informacijsko družbo),
 - Projektna skupina je pripravila dva dokumenta, Zasnovo študije o elektronskih volitvah s tabelaričnim pregledom volilnih postopkov ter Študijo izvedljivosti: ustavno-pravni in politološki vidiki uvajanja e-volitev v RS.

- Po letu 2003 pride do zastoja aktivnosti na področju priprav za izvedbo e-volitev v Sloveniji, ki traja še danes.
- Potencialni učinki, ki bi jih lahko imele e-volitve na slovenski politični prostor, predvsem v kontekstu udeležbe in implikacij na volilne rezultate, še niso docela raziskani.
- V vsakem primeru bo ob ponovnem zagonu aktivnosti na tem področju treba najprej razrešiti vsa politična vprašanja in dileme ter v nadaljevanju zagotoviti ustrezne tehnične in procesne pogoje za varnost in tajnost e-volitev ter zaupanje v volilne rezultate.

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

1. Banisar, D., & Davies, S. (1999). Global Trends in Privacy Protection: An International Survey of Privacy, Data Protection, and Surveillance Laws and Developments. *J. Marshall J. Computer & Info.*, 18(1), 1-113.
2. Bekkers, V. (2003). E-government and the emergence of virtual organizations in the public sector. *Information Polity*, 8(3/4), 89-102.
3. Bush, V. (1945). As we may think. *The atlantic monthly*, 176(1), 101-108.
4. Chandler, D. (1995). Technological or media determinism. 20. 11. 2016. <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/tecdet/tecdet.html>.
5. Gilpin, R. (2011). *Global political economy: Understanding the international economic order*. Princeton University Press.
6. Grad, F., Lukšič, A., Zagorc, S. (2003). Študija izvedljivosti e-volitev s predlogi implementacije. MID.
[http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K2633A9BFD03509F2C1256E52005D938F/\\$file/Evolitve_ustavnopravni_in_politoloski_vidiki.pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/K2633A9BFD03509F2C1256E52005D938F/$file/Evolitve_ustavnopravni_in_politoloski_vidiki.pdf).
7. Heeks, R. (1999). *Reinventing government in the information age: International practice in IT-enabled public sector reform (Vol. 1)*. Psychology Press.
8. Heiderich, D. (2010). *Influence on the internet. Perceptions and influence mechanisms on internet in an emergency society*. Published by Observatoire International des Crises.
9. Jukić, T., & Vintar, M. (2006). E-Voting in Slovenia: The View of Parliamentary Deputies. In *Electronic Voting (str. 237-248)*. GI-Edition.
10. Krimmer, R. (2006). *The Challenge: E-Democracy Gains and Risks when Implementing E-Democracy Instruments*. ACEEEO Annual Meeting. Riga, September 1st 2006.
11. Levitt, T. (1983). The Globalization of Markets, *Harvard Business Review* May-June. P92, 102.
12. Macintosh, A. (2006). eParticipation in Policy-making: the research and the challenges. V P. Cunningham & M. Cunningham (Eds.) *Exploiting the Knowledge Economy: Issues, Applications and Case Studies*; IOS press, str. 364-369
13. McQuail, D. (2005). *Mass communication theory (5th Edition ed.)*. London, UK: Sage.
14. Osborne, D., & Gaebler, T. (1993). *Reinventing government*. Reading, Massachusetts, 59-7.
15. Osterwalder, A. (2004). The business model ontology: a proposition in a design science approach. These Présentée à l'Ecole des Hautes Etudes Commerciales de l'Université de Lausanne. Université de Lausanne. Ecole des Hautes Etudes Commerciales.
16. Pičman Štefančič, P. (2008). *E-demokracija*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
17. Poon, S., & Swatman, P. (1997). Small Business Use of the Internet: Findings from the Australian Case Studies. *International Marketing Review*, 14(5), 385-402.
18. Saxby, S. (1990). *The age of information: The past development and future significance of computing and communications*. Springer.
19. Stanimirović, D. (2015). A Framework for Information and Communication Technology Induced Transformation of the Healthcare Business Model in Slovenia. *Journal of Global Information Technology Management*, 18(1), 29-47.
20. Stanimirović, D., & Vintar, M. (2014). Development of eHealth at a national level—comparative aspects and mapping of general success factors. *Informatics for Health and Social Care*, 39(2), 140-160.

21. Streeten, P. (2001). Globalisation: Threat or opportunity? Copenhagen: Copenhagen Business School Press.
22. Venkatraman, N. (1994). IT-Enabled Business Transformation: From Automation to Business Scope Redefinition. *Sloan Management Review*, 35(2), 73-87.
23. Vintar, M. (2012). E-uprava. Študijsko gradivo. Fakulteta za upravo, Univerza v Ljubljani.
24. Weerakkody, V., Janssen, M., & Dwivedi, Y. K. (2011). Transformational change and business process reengineering (BPR): Lessons from the British and Dutch public sector. *Government Information Quarterly*, 28(3), 320-328.
25. Wiener, N. (1954). The human use of human beings: Cybernetics and society (No. 320). Da capo press.
26. Wyatt, S. (2008). Technological determinism is dead; long live technological determinism. V Hackett, Edward J., Amsterdamska, Olga, Lynch, Michael and Wajcman, Judy, (ur.), *The handbook of science and technology studies*. 3rd ed. (str. 165-180). The MIT Press, Cambridge, USA.

VIRI

1. Eurostat (2016). Internet use by individuals. 28. 12. 2016.
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tin00028>. European Commission, Luxembourg.
2. Evropska komisija (1994). Report on Europe and the Global Information Society: Recommendations of the High-level Group on the Information Society to the Corfu European Council. EU Commission-COM Document Supplement, (2/94).
3. Evropska komisija (2001). eGovernment Indicators for Benchmarking eEurope. European Commission, Directorate General for Information Society and Media.
4. Evropska komisija (2010). Digitizing Public Services in Europe: Putting ambition into action 9th Benchmark Measurement. Prepared by Capgemini, IDC, Rand Europe, Sogeti and DTi. European Commission, Directorate General for Information Society and Media.
5. Gore Jr, A. (1994). National performance review. DIANE Publishing.
6. Merjenje obiskanosti spletnih strani – MOSS (2015). Spletni uporabniki v Sloveniji še vedno najpogosteje uporabljajo operacijski sistem Windows 7. Slovenska oglaševalska zbornica (SOZ).
7. Ministrstvo za javno upravo (2009). Akcijski načrt programa projektov eSociala. Ljubljana. Slovenija.
8. Ministrstvo za zdravje (2005). eZdravje 2010. Strategija informatizacije slovenskega zdravstvenega sistema 2005-2010. Ljubljana. Slovenija.
9. Ministrstvo za zdravje (2008). Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2008 – 2013. Ljubljana. Slovenija.
10. OECD (2001). Citizens as Partners – Information, Consultation and Public Participation in Policy-Making. <http://213.253.134.43/oecd/pdfs/browseit/4201131E.PDF>.
11. Statistični urad Republike Slovenije (2016). Podatkovni portal SI-STAT. Leto, pogostost in kraj uporabe interneta, izobrazba in spol. <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>.
12. Statistični urad Republike Slovenije (2016). Podatkovni portal SI-STAT. Delež gospodinjštev z dostopom do interneta. <http://www.stat.si/StatWeb/pregled-podrocja?idp=2989&headerbar=8>
13. Uredba o poslovanju organov javne uprave z dokumentarnim gradivom (Uradni list št. 20/2005).

14. Uredba o upravnem poslovanju (Uradni list RS, št. 86/2006).
15. Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I).
16. Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/07).
17. Zakon o dostopu do informacij javnega značaja (Uradni list RS, št. 51/2006).
18. Zakon o elektronskem poslovanju in elektronskem podpisu (Uradni list RS, št. 98/2004).
19. Zakon o elektronskih komunikacijah (Uradni list RS, št. 109/12).
20. Zakon o splošnem upravnem postopku (Uradni list RS, št. 24/2006).
21. Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (Uradni list RS, št. 62/10)
22. Zakon o varstvu osebnih podatkov (Uradni list RS št. 86/2004).
23. Zakon o varstvu osebnih podatkov (Uradni list RS, št. 94/07 – ZVOP-1).
24. Zakon o volitvah v državni zbor (Uradni list RS, št. 44/92).

KAZALO SLIK

Slika 1: Generični poslovni model	14
Slika 2: Vpliv IKT na stopnjo poslovnega preoblikovanja in potencialne koristi	16
Slika 3: Vpliv IKT na prilagoditev organizacijskih procesov in potencialne koristi	17
Slika 4: Capgemini model za vrednotenje storitev e-uprave (storitve za občane)	21
Slika 5: Capgemini model za vrednotenje storitev e-uprave (storitve za podjetja).....	22
Slika 6: Capgemini model za klasifikacijo razvitosti e-storitev	23
Slika 7: Projekt eZdravje.....	25
Slika 8: Splošni cilji projekta eZdravje	26

KAZALO TABEL

Tabela 1: Komponente poslovnega modela	15
Tabela 2: Namen uporabe interneta v Sloveniji v letu 2015	39

KAZALO GRAFIKONOV

Grafikon 1: Dinamika uporabe interneta s strani posameznikov v Sloveniji in EU v preteklih desetih letih	36
Grafikon 2: Delež gospodinjstev z dostopom do interneta	37
Grafikon 3: Skrb za varnost.....	38